

Ustroj i djelovanje Općinskog stožera Hrvatskog vijeća obrane Ljubuški tijekom 1992. godine

LUCIJA ZADRO
Sveučilište obrane i sigurnosti
"Dr. Franjo Tuđman", Zagreb
*Dr. Franjo Tuđman Defense and
Security University, Zagreb*
E-mail: lucija.zadro@sois-ft.hr

DOI: <https://doi.org/10.47960/2712-1844.2026.12.93>
UDK: 355.318 (497.6Ljubuški)"1992"
355.318 (497.6Ljubuški)
"1992":94(497.6)"1992"
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 27. veljače 2026.
Prihvaćeno: 30. travnja 2026.

Sažetak

Na temelju arhivskoga gradiva, relevantne literature i medijskih izvješća, u radu je prikazan ustroj i ratni put Općinskog stožera Hrvatskog vijeća obrane Ljubuški tijekom 1992. godine. Analizirano je razdoblje od početka organiziranja hrvatske obrane u Hercegovini i osnutka općinskih stožera pa do prelaska Hrvatskoga vijeća obrane na novi sustav koji se temeljio na pješačkim brigadama i samostalnim bojnama. Poučeno iskustvima rata u Republici Hrvatskoj, hrvatsko stanovništvo u Bosni i Hercegovini započelo je na vrijeme s obrambenim pripremama te se početkom agresije Jugoslavenske narodne armije na Bosnu i Hercegovinu uključilo u obranu. Nakon kriznih štabova i organiziranja unutar djelatnog i pričuvnoga sastava policije, osnovan je Općinski stožer Hrvatskoga vijeća obrane Ljubuški. On može poslužiti kao primjer organiziranja obrane u većinski hrvatskim krajevima Hercegovine, odnosno BiH. Tijekom 1992. godine postrojbe Hrvatskoga vijeća obrane iz Ljubuškog izvršavale su borbene zadatke na mostarskom, čapljinskom i stolačkom dijelu bojišta te su dale značajan obol obrani i održanju tih prostora. Područje općine Ljubuški početkom otvorenoga rata u nekoliko je navrata bilo meta djelovanja topništva i zrakoplovstva Jugoslavenske narodne armije, ali je ta opasnost otklonjena nakon oslobodilačkih operacija Hrvatske vojske i Hrvatskoga vijeća obrane u lipnju 1992.

Ključne riječi: Ljubuški; općinski stožer; Hrvatsko vijeće obrane; Bosna i Hercegovina; Domovinski rat.

Organisation and Activities of the Municipal Staff of the Croatian Defence Council in Ljubuški during 1992

Original scientific article
Received: 27 February 2026
Accepted: 30 April 2026

Summary

This paper uses archival material, relevant literature, and media reports to present the organisation and military path of the Municipal Staff of the Croatian Defence Council in Ljubuški during 1992. The period analysed spans from the beginning of the organisation of Croatian defence in Herzegovina and the establishment of municipal staffs to the transition of the Croatian Defence Council to a new system based on infantry brigades and independent battalions. Learning from the experiences of the war in the Republic of Croatia, the Croatian population in Bosnia and Herzegovina began defensive preparations in a timely manner and engaged in defence at the onset of the Yugoslav People's Army's aggression against Bosnia and Herzegovina. After the crisis staffs were formed and the active and reserve police forces organised, the Municipal Staff of the Croatian Defence Council in Ljubuški was established. It can serve as an example of the defence organisation procedure in predominantly Croatian regions of Herzegovina and BiH. During 1992, the Croatian Defence Council units from Ljubuški carried out combat tasks in the areas of Mostar, Čapljina, and Stolac and contributed significantly to the defence and maintenance of these areas. At the beginning of the open war, the area of the municipality of Ljubuški was targeted multiple times by the artillery and air force of the Yugoslav People's Army, but this threat was eliminated after the liberation operations of the Croatian Army and the Croatian Defence Council in June 1992.

Keywords: Ljubuški; Municipal Staff; Croatian Defence Council; Bosnia and Herzegovina; Homeland War.

Uvod

Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina (SR BiH) bila je središnja jugoslavenska republika u kojoj je komunistička vlast imala najsnažnije uporište, zbog čega je nazivana "Jugoslavijom u malom", što se na simboličan način odražavalo na njezinoj zastavi koja se sastojala od crvene podloge s umanjenom jugoslavenskom zastavom u gornjem lijevom kutu. Savez komunista BiH dugo se odupirao

demokratskim procesima te je SR BiH bila posljednja jugoslavenska republika u kojoj su provedeni višestranački izbori. U novim društveno-političkim okolnostima glavni su akteri postale tri nacionalne stranke, Stranka demokratske akcije (SDA), Srpska demokratska stranka BiH (SDS BiH) i Hrvatska demokratska zajednica BiH (HDZ BiH), koje su na izborima održanima 18. studenoga 1990. odnijele uvjerljivu pobjedu. Osvojile su svih sedam mjesta u Predsjedništvu SR BiH i 84% zastupničkih mjesta u Skupštini SR BiH. Međutim, nakon što je ostvaren zajednički cilj uklanjanja komunističke vlasti, koalicija triju navedenih stranaka razila se na temeljnom pitanju uređenja i budućeg usmjerenja BiH.¹

Važan faktor u jugoslavenskoj krizi bila je Jugoslavenska narodna armija (JNA) koja se sve otvorenije svrstavala na stranu srpskoga političkog vrha, u čije je ime i za čije ciljeve pokrenula otvorenu agresiju na Republiku Hrvatsku. Na određeni je način i BiH sudjelovala u tom ratu jer je od ljeta 1991. bila ishodišna točka gotovo svih napada JNA na Hrvatsku te su njezina područja korištena za manevarsku, prometnu, kadrovsku i logističku potporu djelovanjima JNA. Političko vodstvo u Sarajevu, na čelu s predsjednikom Predsjedništva BiH Alijom Izetbegovićem, na takve postupke nije reagiralo, čak ni kada je JNA narušavala sigurnosnu situaciju u samoj BiH.² Promatrajući razvoj ratnih događaja u Hrvatskoj te shvaćajući da je JNA svoje pretenzije usmjerila i na BiH, hrvatsko se stanovništvo počelo pripremati za obranu. Nedugo nakon ubojstva hrvatskih redarstvenika u Borovu Selu pokraj Vukovara i dan nakon prosvjeda protiv JNA u Splitu, lokalno je hrvatsko stanovništvo 7. svibnja 1991. u selu Pologu između Mostara i Širokoga Brijega zaustavilo kolonu tenkova i vojnih vozila 10. motorizirane brigade JNA, koja se iz Mostara uputila prema Sinju i Splitu. Blokada je trajala tri dana te je kolona propuštena nakon uvjeravanja i intervencija najviših političkih predstavnika, odnosno Franje Tuđmana i Alije Izetbegovića. Nastavivši

¹ IVICA (IVO) LUČIĆ, *Uzroci rata: Bosna i Hercegovina od 1980. do 1992. godine*, Despot Ineditus – Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2013., str. 243-247, 284-289.

² DAVOR MARIJAN, *Slom Titove armije: JNA i raspad Jugoslavije 1987. – 1992.*, Golden Marketing – Tehnička knjiga – Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2008., str. 371-374.

put, vojska se u konačnici stacionirala na Kuprešku visoravan.³ Osim u Mostaru JNA je u zapadnom dijelu Hercegovine imala uporište i na području Čapljine pa je prometna dionica Čapljina – Ljubuški time dobivala na važnosti. Još početkom kolovoza 1990. bačene su dvije petarde na kolonu vojnih vozila koja se kretala tim pravcem, nakon čega je JNA uvela posebno osiguranje svojih kolona u cijeloj državi.⁴ Osim toga, drugoga dana blokade u Pologu, mještani su postavili barikadu u Studencima kod Ljubuškog i zaustavili kolonu autonastavne jedinice JNA iz Čapljine, čiji su se vojnici morali vratiti u vojarnu.⁵ Upravo se događaj u Pologu, barem za Hrvate u Hercegovini, u širem smislu smatra početkom rata u BiH, a potvrda ratnoga stanja uslijedila je u drugoj polovici rujna 1991., kada su se dijelovi Užičkog i Titogradskoga korpusa JNA razmjestili na području Hercegovine, ali i 1. listopada 1991. kada se dogodio izravni napad JNA u kojem je razoreno selo Ravno i ostala hrvatska mjesta u Popovu polju.⁶

Po modelu prethodno viđenu u Hrvatskoj, srpsko stanovništvo u BiH osnivalo je srpske autonomne oblasti te se pod okriljem i organizacijom JNA sve očitije naoružavalo. Na zasjedanju Skupštine SR BiH 15. listopada 1991. zastupnici SDA i HDZ-a izglasali su Platformu o položaju BiH, kojom je izražen zahtjev za suverenom i nedjeljivom BiH. Srpski su politički predstavnici 24. listopada osnovali Skupštinu srpskog naroda u BiH, koja je za 9. i 10. studenoga raspisala referendum. Na temelju referendumskih rezultata srpska je skupština 21. prosinca 1991. usvojila Odluku o ustroju Srpske Republike Bosne i Hercegovine, koja je formalizirana 9. siječnja 1992.⁷ Suočeni s pasiv-

³ Ivo LUČIĆ, *Od vila ilirskih do Bijeloga puta – stranputicama bosanske i hercegovačke povijesti*, Hrvatski institut za povijest – Hrvatska liječnička komora, Zagreb, 2018., str. 188-189.

⁴ DAVOR MARIJAN, "Djelovanje Jugoslavenske narodne armije u Hercegovini 1990. – 1992.", u: IVICA LUČIĆ (ur.), *Hum i Hercegovina kroz povijest Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa održanog u Mostaru 5. i 6. studenoga 2009.*, knjiga II, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2011., str. 634.

⁵ ZDENKO ĆOSIĆ, *Rat je počeo prije*, Matica hrvatska – Ogranak Široki Brijeg, Široki Brijeg, 2007., str. 119; KARLO ROTIM, *Obrana Herceg Bosne 2*, Široki Brijeg, 1998., str. 111.

⁶ I. LUČIĆ, *Od vila ilirskih do Bijeloga puta*, str. 202.

⁷ I. LUČIĆ, *Od vila ilirskih do Bijeloga puta*, str. 198-199, 204-209; DAVOR MARIJAN, *Domovinski rat*, Despot Infinitus – Hrvatski institut za povijest,

nošću državnih vlasti u Sarajevu, srpskim teritorijalnim posezanjima i razornim ratom u Hrvatskoj, hrvatski su politički predstavnici u BiH 18. studenoga 1991. u Grudama utemeljili Hrvatsku zajednicu Herceg-Bosnu (HZ HB) s ciljem organizacije obrane. Osnivanjem HZ HB suverenitet i cjelovitost BiH nisu dovedeni u pitanje. U službenoj odluci o uspostavi navedeno je da je HZ HB privremeno tijelo koje će "štovati demokratski izabranu vlast Republike Bosne i Hercegovine dok opstoji državna nezavisnost Bosne i Hercegovine u odnosu na bivšu ili svaku buduću Jugoslaviju".⁸ Osim toga, hrvatski su zastupnici u Skupštini SR BiH 25. siječnja 1992. sudjelovali u izglasavanju Odluke o raspisivanju referenduma o neovisnosti Bosne i Hercegovine. Iako nisu postojala jamstva muslimanske strane da će se poštovati načelo konstitutivnosti naroda, hrvatsko se stanovništvo u najvećem broju odazvalo na referendum, koji je održan 29. veljače i 1. ožujka 1992. i na kojemu je 62,68% birača glasovalo za neovisnost BiH.⁹ Nakon potpisivanja Sarajevskoga sporazuma 2. siječnja 1992., kojim je privremeno okončan rat u Hrvatskoj, težište planova i djelovanja JNA premješteno je na BiH. Nakon borbi za Bosanski Brod u ožujku, izravni rat započeo je u travnju 1992. napadima JNA na Bosansku Posavinu, Bijeljinu, Mostar i Kupres.¹⁰

Višemjesečne obrambene pripreme hrvatskoga stanovništva u BiH i dotad organizirane vojne postrojbe dobile su svoj formalni okvir utemeljenjem Hrvatskog vijeća obrane (HVO) 8. travnja 1992. Od početka rata u BiH, JNA je pak nastupala kao srpska vojna sila. Nakon njezina formalnoga raspuštanja u drugoj polovici svibnja 1992., oformljena je Vojska Srpske Republike BiH, kasnije Vojska Republike Srpske (VRS), spajanjem ostataka JNA u BiH i Teritorijalne obrane (TO) iz područja s većinski srpskim stanovništvom. Muslimanska se strana najsporije organizirala te je za svoje vojne postrojbe isprva

Zagreb, 2016., str. 39.

⁸ Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju u Haagu (dalje: MKSJ): Odluka o uspostavi Hrvatske zajednice Herceg-Bosna, Grude, 18. studenoga 1991. Objavljena u: *Narodni list Hrvatske zajednice Herceg Bosna*, Mostar, broj 1, rujan 1992., str. 2-3. Vidjeti: I. Lučić, *Od vila ilirskih do Bijeloga puta*, str. 209-212.

⁹ I. Lučić, *Uzroci rata*, str. 359-365.

¹⁰ *Isto*, str. 356, 367.

preuzela naziv Teritorijalna obrana, a 23. lipnja 1992. službeno je uspostavljena Armija BiH.¹¹

Na temelju arhivskih dokumenata, relevantne literature i medijskih izvješća moguće je rekonstruirati ustrojavanje i djelovanje Općinskoga stožera (OS) HVO-a Ljubuški, kao primjera obrambenog organiziranja hrvatskog stanovništva u BiH. Prije toga, nužno je kratko prikazati politički kontekst i događaje na području Ljubuškog uoči rata. U radu su korišteni dokumenti pohranjeni u Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskoga rata (HMDCCR) te u bazi podataka Međunarodnoga kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju u Haagu (MKSJ), kao i oni koji su se nalazili na nekadašnjoj internetskoj stranici generala Slobodana Praljka. Dokumenti za koje nije navedeno mjesto pohrane nalaze se u preslikama u posjedu autorice.

Vojne i političke okolnosti u Ljubuškom 1990.-1992. godine

Grad i općina Ljubuški smješteni su u zapadnoj Hercegovini, uz samu granicu s Republikom Hrvatskom. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine, općina Ljubuški, koju čine istoimeni grad i 34 naselja, imala je 28.340 stanovnika, od čega 26.127 ili 92,2% Hrvata i 1592 ili 5,6% Muslimana, a preostali su udio u malim postotcima činili Srbi, Jugoslaveni i ostali.¹² Područje Ljubuškoga nacionalno je homogen hrvatski kraj koji ima bogatu i tešku povijest. Bio je posebno pogođen u stradanjima i progonima tijekom i nakon okončanja Drugoga svjetskog rata. Prema nepotpunom popisu žrtava, u tom je razdoblju ubijen svaki peti muškarac s područja općine Ljubuški. Uz prosječnu dob stradalih od 23 godine, to je predstavljalo golem demografski gubitak.¹³ Tijekom gotovo pola stoljeća komunističke vlasti, ljubuški je kraj bio sustavno zanemarivan, a mnoge obitelji i pojedinci proganjani jer su smatrani neprijateljima vladajućega

¹¹ D. MARIJAN, *Domovinski rat*, str. 58-61.

¹² *Stanovništvo Bosne i Hercegovine. Narodnosni sastav po naseljima*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1995., str. 20, 176-177.

¹³ STJEPAN ŠTERC, "Posredni i neposredni demografski gubici općine Ljubuški", u: FLORIJAN BORAS (ur.), *Spomenica ljubuškim žrtvama*, Općinsko vijeće Ljubuški, Odbor za izgradnju spomen crkve žrtvama II. svjetskog rata i Domovinskog rata, Ljubuški, 1998., str. 391-394.

režima. Posljedično, hrvatsko je stanovništvo na tom području jugoslavensku vlast doživljavalo kao okupatorsku, a jugoslavensku državu kao opresivnu zajednicu te je ostalo blisko ideji samostalne hrvatske države.¹⁴ Navedene okolnosti predstavljaju nezaobilazan kontekst za razumijevanje društveno-političkih događaja od 1990. godine.

U Ljubuškom se 30. lipnja 1990. dogodio politički motiviran incident koji je imao široki medijski odjek. Toga se dana u gradu održavala javna tribina HDZ-a, koju su po važećim propisima tadašnje komunističke vlasti zabranile. Naime, u BiH je tek krajem srpnja 1990. dopušteno osnivanje političkih stranaka na nacionalnom principu. Skup je započeo neovisno o zabrani, ali je nakon kraćega vremena prekinut nenasilnom intervencijom djelatnika Stanice javne bezbjednosti (SJB) Ljubuški, nakon čega se oko 3000 okupljenih podupiratelja stranke uz negodovanje počelo razilaziti. Atmosfera je dodatno zaoštrena dolaskom nepotrebnih milicijskih pojačanja iz SJB Čapljine, Čitluka i Gruda. Kada se činilo da se situacija smiruje, u večernjim je satima iz Čapljine u Ljubuški pristigla kolona vozila s jugoslavenskim zastavama i Titovim slikama. Taj je incident u središtu grada rezultirao kraćim fizičkim obračunom pripadnika jugoslavenske povorke i lokalnih stanovnika koji su sudjelovali na prekinutoj tribini HDZ-a. Manji se sukob dogodio i kod sela Studenci, između Čapljine i Ljubuškoga, dok je policijska pratnja ispraćala kolonu prema Čapljini.¹⁵ Osim što je bio odraz tadašnje atmosfere u Hercegovini, opisani je događaj nagovijestio produbljivanje međunacionalnih prijevora u BiH nakon prvih višestranačkih izbora. Nasuprot tome, režimski su mediji plasirali svoje tumačenje. U listu *Politika ekspres* 5. srpnja 1990. objavljen je članak o čapljinskim "navijačima" jugoslavenske nogometne reprezentacije, koja je poražena od argentinske u utakmici odigranoj istoga dana. Inicijativni odbor HDZ-a općine Ljubuški potom je izdao priopćenje u kojem je upozorio na medijsku

¹⁴ Ivo Lučić, "Ljubuški – ostatci prošlosti", u: ROBERT JOLIĆ (prir.), *Humački zbornik: radovi sa znanstvenog skupa povodom 150 godina od početka izgradnje franjevačkog samostana na Humcu* (20. i 21. listopada 2017.), Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenja BDM – Franjevačka knjižnica, Mostar, 2020., str. 26-33.

¹⁵ SR BiH, Skupština općine Ljubuški, Izvršni odbor, Ljubuški, br. 161/90 od 6. 7. 1990.; I. Lučić, *Uzroci rata*, str. 272-273, 284.

manipulaciju te ukazao na pravu pozadinu događaja, označivši ga kao provokaciju.¹⁶

Uz ostale aktivnosti, Gradski odbor HDZ-a Ljubuški na određeni je način potaknuo proces smjene prvoga predsjednika HDZ-a BiH Davora Perinovića, koji nije uživao podršku većine članstva, posebice u Hercegovini. Perinović je u stranci pokušavao nametnuti vlastiti politički smjer i odvojiti se od politike Franje Tuđmana, što je izazivalo nezadovoljstvo i revolt. Na Prvom općem saboru HDZ-a BiH u Sarajevu 18. kolovoza 1990., kada je Perinović aklamacijom izabran za predsjednika stranke, manjina nezadovoljnih zviždanjem je izrazila svoje neslaganje s tom odlukom. Idućega dana na stranačkom skupu u Ljubuškom Perinoviću su se zviždanjem i negodovanjem suprotstavili članovi Gradskog odbora HDZ-a Ljubuški te općinskih odbora iz Gruda, Posušja i Tomislavgrada, nakon čega je bio prisiljen prekinuti izlaganje.¹⁷ Inicijativni odbor HDZ-a Ljubuški obratio se 23. kolovoza središnjim tijelima HDZ-a u Zagrebu dopisom u kojem je iznio primjedbe na račun Perinovića te zatražio njegovu smjenu i reviziju izbora svih tijela HDZ-a u BiH zbog sumnje da su se u njih uvukli Perinovićeve poslušnici.¹⁸ Intervencija je urodila plodom te je Perinović službeno smijenjen 7. rujna 1990. na sjednici svih tijela HDZ-a u Zagrebu.¹⁹

Savezni sekretarijat za narodnu odbranu (SSNO) izdao je 14. svibnja 1990. naredbu o oduzimanju naoružanja TO SR Hrvatske, a ista se mjera odnosila i na TO Slovenije, Makedonije te BiH.²⁰ U skladu s tom naredbom, oružje TO Ljubuški prebačeno je kamionima JNA u čapljinska skladišta, što je izazvalo negodovanje i zabrinutost hrvatskoga stanovništva.²¹ Tadašnji općinski predstavnici na ovaj događaj

¹⁶ HDZ, Inicijativni odbor općine Ljubuški, Odgovor na tekst "Maksimir na ljubuški način", autora F. Hebibovića, u: *Politika ekspres*, 5. 7. 1990., str. 8.

¹⁷ I. Lučić, *Od vila ilirskih do Bijelog puta*, str. 166.

¹⁸ Inicijativni odbor HDZ Mjesne zajednice Ljubuški, Dopis središnjim tijelima HDZ Zagreb od 23. 8. 1990.

¹⁹ I. Lučić, *Od vila ilirskih do Bijelog puta*, str. 166.

²⁰ *Isto*, str. 168.

²¹ RADOSLAV DODIG, "Bosanskohercegovački panoptikum 1990. iz hrvatskog kuta", u: *Status – magazin za (političku) kulturu i društvena pitanja*, Mostar, 3/2004., str. 44.

nisu adekvatno reagirali. Na sjednici Skupštine općine Ljubuški održanoj 4. lipnja 1990., u okviru treće točke dnevnoga reda, raspravljalo se o oduzimanju oružja općinske TO. Delegat Mjesne zajednice Vitina i predsjednik Vijeća mjesnih zajednica Milenko Čolak istaknuo je da se radi o protuustavnom aktu i nezakonitoj radnji te je inzistirao na povratku sredstava i opreme TO, kao i na pokretanju postupka za utvrđivanje odgovornosti republičkih organa TO, čijim je nedjelovanjem došlo do povrede ustavnosti i zakonitosti. Smatrao je da je oružje zapravo oduzeto jer općinska TO njime ne raspolaže, a "ključ skladišta nalazi se kod jedinice JNA". Nasuprot tome, predstavnik Općinskog štaba TO Ljubuški Žarko Keža ustvrdio je da su naoružanje i oprema odvezeni u vojarnu JNA u Čaplinju "stvarno radi boljeg čuvanja – dok se za to ne stvore uvjeti kod nas". Predsjednik Skupštine općine Gojko Medić kazao je da je uložen protest republičkim vlastima i Generalštabu JNA. Međutim, delegati su se većinskim glasovanjem izjasnili "da se ova problematika dalje ne talasa, ali da se učini sve u okviru zakona da se vidi što će biti dalje".²² Proces razoružanja nije bio ograničen samo na TO, već je obuhvatio i izuzimanje naoružanja iz posjeda poduzeća. Naime, Općinski odbor HDZ-a Ljubuški uputio je javni dopis u kojem je istaknuo da su neka poduzeća u Ljubuškom dobila naredbu da do 7. studenoga 1990. predaju oružje najbližem garnizonu JNA. U skladu s tadašnjim konceptom općenarodne obrane i društvene samozaštite, poduzeća su naoružanje nabavljala vlastitim sredstvima radi zaštite objekata i imovine. Općinski odbor HDZ-a procjenjivao je da su vlasti takvim postupkom htjele potaknuti neredu i prosvjede hrvatskoga stanovništva, što bi bilo opravdanje za uvođenje izvanrednog stanja i odgađanje, ili pak neodržavanje izbora.²³ S obzirom na to da je vlast i dalje bila u rukama Saveza komunista, osim oštrog prosvjeda Općinski odbor HDZ-a nije mogao učiniti ništa da spriječi oduzimanje naoružanja. Ipak, poneki su direktori poduzeća odbili izvršiti zapovijed pa se tako sačuvao manji dio oružja.²⁴

²² Web stranica Slobodana Praljka (dalje: SP): Zapisnik XXXV zajedničke sjednice SO-e Ljubuški održane 04. 06. 1990. godine u prostorijama "Agroproma" Ljubuški s početkom u 11.00 sati.

²³ Općinski odbor HDZ Ljubuški, javno priopćenje, bez datuma.

²⁴ R. DODIG, "Bosanskohercegovački panoptikum 1990.", str. 44.

Na prvim višestranačkim izborima u BiH održanima 18. studenoga 1990. birali su se politički predstavnici na tri razine vlasti, i to članovi Predsjedništva SR BiH, zastupnici u dva doma Skupštine SR BiH (Vijeću građana i Vijeću općina) te članovi općinskih skupština.²⁵ U izbornoj jedinici Mostar na listi HDZ-a BiH za Vijeće građana, koju je predvodio Damjan Vlašić, nalazio se i Radoslav Dodig iz Ljubuškog, a za Vijeće općina iz izborne jedinice Ljubuški kandidirali su se Ivan Mihaljević iz Saveza reformskih snaga Jugoslavije za BiH (SRS), Krešo Rogić iz Saveza komunista BiH – Stranke demokratskih promjena (SK BiH-SDP) i Ivica Lučić iz HDZ-a BiH.²⁶ Izborni su rezultati pokazali da su pripadnici triju konstitutivnih naroda glasovali za svoje nacionalne stranke te je u dominantno hrvatskim područjima uvjerljivu pobjedu odnio HDZ BiH. U općini Ljubuški na izbore se odazvalo oko 85% stanovnika s pravom glasa. Lista HDZ-a BiH za Vijeće građana Skupštine SR BiH osvojila je preko 90% glasova u općini Ljubuški te je za zastupnika između ostalih izabran i Radoslav Dodig. Za zastupnika u Vijeće općina Skupštine SR BiH iz Ljubuškog je izabran HDZ-ov kandidat Ivica Lučić s oko 94% glasova.²⁷ Istovremeno su se birali i zastupnici Skupštine općine Ljubuški, gdje je također pobijedila lista HDZ-a BiH, osvojivši 48 od 60 mandata. Hrvatska demokratska stranka (HDS) osvojila je sedam mandata, SDA tri, a SK BiH-SDP i SRS po jedan mandat.²⁸ Potom su uslijedila imenovanja na općinske dužnosti. Za novoga predsjednika Skupštine općine Ljubuški izabran je Milan Šimić.²⁹ Za predsjednika

²⁵ ZORAN TOMIĆ – NEVENKO HERCEG, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, Sveučilište u Mostaru, Mostar, 1999., str. 65.

²⁶ SR BiH, Republička izborna komisija, Sarajevo, Zbirne liste poslanika u Vijeće građana Skupštine SR BiH, br. 209/90 od 6. 11. 1990.; SR BiH, Republička izborna komisija, Sarajevo, Zbirne liste poslanika u Vijeće općina Skupštine SR BiH, br. 219/90 od 8. 11. 1990.

²⁷ Tablični prikaz rezultata izbora održanih 18. 11. 1990. po naseljenim mjestima u općini Ljubuški; SUAD ARNAUTOVIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini '90.: analiza izbornog procesa*, Promocult, Sarajevo, 1996., str. 108-117.

²⁸ Općinska izborna komisija Ljubuški, Izvještaj o rezultatima izbora odbornika u Skupštinu općine Ljubuški, br. 01/1-03-7/83-90 od 22. 11. 1990. Objavljeno u: *Službeni glasnik općine Ljubuški*, Ljubuški, 6/1990., str. 266-267.

²⁹ Skupština općine Ljubuški, Rješenje o izboru predsjednika Skupštine općine Ljubuški, br. 01/1-111-34/90 od 10. 12. 1990. Objavljeno u: *Službeni glasnik općine Ljubuški*, Ljubuški, 6/1990., str. 279.

Izvršnog odbora Skupštine općine Ljubuški, tijela koje je obnašalo dužnost općinske vlade, izabran je Mladen Nižić, za potpredsjednika Radoslav Dodig, a za članove Ivica Lučić, Tomislav Grbavac, Milenko Bilić, Milenko Čolak, Vlado Bulić, Mario Bošnjak i Markan Zelić.³⁰

Razvoj događaja potaknuo je hrvatsko stanovništvo na intenziviranje obrambenih aktivnosti, koje je koordinirala lokalna organizacija HDZ-a. Na temelju dogovora o podjeli vlasti između triju stranaka izbornih pobjednika, kadrovi HDZ-a BiH preuzeli su dio dužnosti u republičkom MUP-u te zapovjedne dužnosti u nekim policijskim postajama (SJB) i regionalnim centrima (CSB). U tom je kontekstu za načelnika SJB Ljubuški predložen Mladen Šimić, a za zapovjednika ("komandira") Markan Zelić.³¹ Na sjednici Predsjedništva Općinskog odbora HDZ-a Ljubuški održanoj 9. travnja 1991. jednoglasno je prihvaćen prijedlog da se Ivica Lučić imenuje načelnikom Centra službi bezbjednosti (CSB) Mostar.³² Rješenjem ministra unutarnjih poslova o zasnivanju radnog odnosa, Lučić je 17. svibnja 1991. raspoređen na mjesto načelnika, a primopredaja dužnosti obavljena je 28. svibnja.³³ Navedena je funkcija bila ključna jer se preko policijskih struktura, prvenstveno jačanjem rezervnoga sastava MUP-a, sustavno radilo na organiziranju začetaka obrane i nabavi naoružanja. CSB Mostar početkom 1992. podnio je "Prijedlog za uvećanje ratne organizacije sastava milicije", kojim je zatraženo proširenje za 50% u aktivnom te 100% u rezervnom sastavu. U obrazloženju zahtjeva istaknuta je složena sigurnosna situacija s mogućnošću širih međunacionalnih

³⁰ Skupština općine Ljubuški, Rješenje o izboru predsjednika Izvršnog odbora Općine Ljubuški, br. 01/1-111-37/90 od 10. 12. 1990.; Skupština općine Ljubuški, Rješenje o izboru potpredsjednika i članova Izvršnog odbora općine Ljubuški, br. 01/1-111-39/90 od 17. 12. 1990. Objavljeno u: *Službeni glasnik općine Ljubuški*, Ljubuški, 6/1990., str. 282, 284.

³¹ SR BiH, Skupština općine Ljubuški, Ljubuški, Prijedlog kadrovskih promjena u stanici javne sigurnosti Ljubuški, br. 01/1-2-1/91 od 29. 4. 1991. Službeni naziv Stanice javne sigurnosti bio je Stanica javne bezbjednosti (SJB). U BiH se sve do travnja 1992. u službenoj upotrebi zadržala socijalistička terminologija, pa se tako i ona nazivala Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina. Međutim, na lokalnim je razinama i prije toga dolazilo do samoinicijativne kroatizacije nazivlja.

³² HDZ, Zapisnik sa sjednice Predsjedništva Općinskog odbora HDZ Ljubuški od 9. 4. 1991.

³³ SR BiH, MUP, Sarajevo, Rješenje, br. 09/4-120-3/90 od 30. 4. 1991.

sukoba, koji su već bili zabilježeni na pojedinim područjima u nadležnosti CSB-a Mostar.³⁴ U skladu s predloženim proširenjem sastava, zatražena je dodjela dodatnoga naoružanja, prvenstveno pištolja, automatskih pušaka i puškomitraljeza, pripadajućeg streljiva te ostale opreme.³⁵

Sastavni dio obrambenih priprema bila je i vojna obuka, u okviru koje su dragovoljci iz Ljubuškog odlazili u kamp Radmanove mlinice pokraj Omiša. Navedeni je kamp ustrojen potkraj kolovoza 1991. te je podrazumijevao zahtjevnu selekcijsku obuku za najteže borbene zadatke. U listopadu 1991. obuka je nastavljena u kampu Mala luka, a pripadnici iz Ljubuškoga stečena su znanja i vještine uspješno primijenili u predstojećim ratnim djelovanjima.³⁶ O sustavnoj organizaciji obrane svjedoči i odluka Skupštine općine Ljubuški od 26. kolovoza 1991. kojom su za članove Kriznog štaba općine Ljubuški imenovani Mladen Nižić, Mile Bubalo, Milan Šimić, Radoslav Lavrić, Mirko Mikulić, Radojko Nižić, Jozo Alilović, Milenko Čolac, Sadik Sadiković, Vice Majić i Tomislav Zelić.³⁷ Navedeno je bilo u skladu s odlukom HDZ-a BiH donesenom 18. rujna 1991., kojom je Savjet sigurnosti HDZ BiH preimenovan u Krizni štab HDZ BiH, koji je trebao rukovoditi "cijelim sistemom obrane hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini i osigurati nabavku naoružanja". Uz republički krizni štab, predviđeno je ustrojavanje triju kriznih štabova na razini regionalnih zajednica te općinskih kriznih štabova. Naglašeno je i da su u slučaju oružanih sukoba krizni štabovi trebali preuzeti sve funkcije vlasti u općinama.³⁸ U Ljubuškom su nastavljene obrambene pripreme te je odlukom Izvršnog odbora za vršitelja dužnosti

³⁴ SR BiH, MUP, CSB Mostar, Prijedlog za uvećanje ratne organizacije sastava milicije, br. 16-2/92 od 8. 1. 1992.

³⁵ SR BiH, MUP, Sarajevo, Elaborat o potrebi povećanja broja aktivnog sastava milicije, broja i angažovanja rezervnog sastava milicije i specijalnih jedinica i njihovog materijalno-tehničkog opremanja, str. pov., siječanj 1992.

³⁶ Josip Lucić (ur.), *Pauci – 4. gardijska brigada Hrvatske vojske*, Despot infinitus, Zagreb, 2022., str. 72.

³⁷ Skupština općine Ljubuški, Ljubuški, Rješenje o imenovanju članova Kriznog štaba općine Ljubuški, br. 01/1-111-47/91 od 26. 8. 1991.

³⁸ HDZ BiH, Savjet sigurnosti, Zaključci Savjeta sigurnosti HDZ BiH, str. pov. br. 431/91 od 18. 9. 1991.

zapovjednika Općinskog štaba Teritorijalne obrane Ljubuški imenovan Željko Šiljeg, koji je vodio i centar za obuku vojnika na Bijači kod Ljubuškoga.³⁹

Na području Ljubuškoga djelovale su i Hrvatske obrambene snage (HOS), stranačka vojska Hrvatske stranke prava (HSP). Bitno je naglasiti da HSP nije sudjelovao na prvim višestranačkim izborima i nije imao legitimitet zastupati hrvatske interese te politika HSP-a zasigurno nije odražavala interese i zahtjeve hrvatskoga stanovništva u BiH. Njihovo pozivanje na nasljeđe Nezavisne Države Hrvatske i isticana simbolika često su služili diskreditaciji službene hrvatske politike, odnosno kao opravdanje represivnih mjera protiv Hrvatske. HSP i HOS posvećivali su veliku pozornost medijskoj promidžbi, ali je njihova stvarna politička i vojna snaga bila daleko manja od njihove medijske eksponiranosti. HOS je u Ljubuškom imao sjedište svog ogranka za Hercegovinu, koji je osnovan krajem prosinca 1991. Zapovjednik Ratnoga stožera HOS-a za Hercegovinu bio je Blaž Kraljević, povratnik iz Australije, rođen u Lisicama u općini Ljubuški. Nakon nekoliko promijenjenih lokacija, stožer HOS-a smješten je u samom središtu grada, preko puta zgrade Skupštine općine Ljubuški. Čelnici HOS-a i HSP-a nisu priznavali nadležnost HVO-a i vlast demokratski izabranih struktura HDZ-a BiH, u čemu je njihovo stajalište korespondiralo s onim muslimanskoga vojno-političkog vodstva.⁴⁰

Na izvanrednoj sjednici Skupštine općine Ljubuški održanoj 7. travnja 1992. zapovjednik Općinskoga štaba TO Davorin Vučić upozorio je na učestale letove zrakoplova JNA nad Hercegovinom, kao i napade na susjedna područja Čitluka i Širokog Brijega te je smatrao da je cilj JNA proboj na crti Čitluk – Ljubuški. Predložio je donošenje

³⁹ SR BiH, Općina Ljubuški, Izvršni odbor, Rješenje, br. 02/1-111-51/91 od 14. 10. 1991.; SP: Plan obuke odreda na dan 11. 01. 1992. god., str. pov., primjerak br. 3. U prilogu se nalaze popisi ljudstva SPDV-a.

⁴⁰ Ivo Lučić, "'Bog i Hrvati, Allah i Muslimani!': Hrvatsko vijeće obrane između srpske agresije, Armije Bosne i Hercegovine te Hrvatskih obrambenih snaga", u: IVICA ŠARAC (ur.), *Muslimansko (bošnjačko)-hrvatski rat s posebnim osvrtom na oružane sukobe i stradanja Hrvata u središnjoj Bosni*, Hrvatski dokumentacijski centar Domovinskog rata u BiH, Mostar, 2024., str. 30-35. Iznimku u djelovanju HOS-a činila je manja borbena skupina kojom je zapovijedao Stanko Primorac Čane iz Ljubuškoga, a koja je tijekom 1992. sudjelovala u zajedničkim akcijama s HVO-om na neretvanskom bojištu.

odluke o zabrani napuštanja teritorija općine za vojne obveznike te da se obrambena sredstva premjeste na sigurnije lokacije. Predsjednik Skupštine općine Milan Šimić kazao je da je u skladu s odlukom Vlade BiH na teritoriju općine Ljubuški podignuta pripravnost na najviši stupanj te da su mobilizirane jedinice TO, policije i civilne zaštite. Načelnik SJB Ljubuški Mladen Šimić potvrdio je da je mobiliziran rezervni sastav policije, koja je prešla na rad u ratnim uvjetima te je istaknuo postojanje realne opasnosti od napada JNA na Ljubuški.⁴¹ Na istoj je sjednici proglašeno izvanredno stanje na području općine te je Izvršni odbor Skupštine općine Ljubuški donio odluke o ograničenju rada ugostiteljskih objekata, provedbi zamračivanja, obustavi nastave, stavljanju resursa iz društvenog i privatnoga vlasništva na raspolaganje za potrebe obrane te o radnoj obvezi.⁴²

Područje Ljubuškoga vrlo brzo našlo se na udaru JNA. Zrakoplovi JNA bacili su 9. travnja 1992. dvije bombe na selo Lipno u općini Ljubuški, gdje se nalazio HOS-ov kamp za obuku. Taj napad nije prouzročio štetu, a HOS ga je iskoristio za svoju propagandu. Zatim je 21. travnja ispaljeno devet projektila na uže područje grada Ljubuškog, koji su pali u blizini policijske postaje, tvornice građevinskoga materijala, gradskog stadiona i Centra malih sportova te na stari grad. U tom je napadu poginuo pričuvni policajac Ante Sušac.⁴³ Ljubuški je ponovno napadnut 3. svibnja 1992., kada su s uporišta JNA na čapljinskom području na grad i okolicu ispaljene 54 rakete iz VBR-a kalibra 128 mm. Smrtno su stradali sestra i brat, desetogodišnja Ivana i devetomjesečni Filip Kraljević, a teško ozlijeđena Radmila

⁴¹ SP: Zapisnik s izvanredne sjednice Skupštine općine Ljubuški održane u utorak, 7. 4. 1992. godine u dvorani "Agroproma" Ljubuški s početkom u 11 sati.

⁴² M. ZELIĆ, "Djelatnost općinske vlade u ratnim uvjetima – sve u funkciji obrambenog sustava", u: *Ljubuški glasnik*, Ljubuški, 1/1992., str. 4.

⁴³ Hrvatska (dalje: HR) – Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata (dalje: HMDCDR) – 187, Zbirka dokumenata o Domovinskom ratu u Bosni i Hercegovini (dalje: 187), kutija (dalje: k.) 5240: HVO, Stožer Čitluk, Izvješće o dnevnim aktivnostima na području općine Čitluk, bez broja od 21. 4. 1992.; T. BRADVICA, "Srpske bombe opet po Ljubuškom", u: *Ljubuški glasnik*, Ljubuški, 1/1992., str. 2.

Bradrica, koja je kasnije preminula od zadobivenih ozljeda.⁴⁴ Središte grada ponovno je raketirano 8. svibnja, pri čemu je poginuo Krešo Granić, dok su još četiri osobe ranjene.⁴⁵ Prema raspoloživim informacijama, VBR-ovi koje je JNA koristila u napadima na Ljubuški bili su stacionirani u Modriču kod Čapljine, a djelovali su po zapovijedi načelnika artiljerije Brankovića i generala Momčila Perišića.⁴⁶ Osim spomenutih napada na grad, JNA je u nekoliko navrata djelovala po okolnim selima u općini Ljubuški pod još nerazjašnjenim okolnostima.⁴⁷ Općinski je HVO procijenio da je JNA djelovanjem na Ljubuški nastojala uništiti skladišta oružja, streljiva i eksploziva, ali ona se nisu nalazila na lokacijama koje su gađane te stoga nije jasno što je bio točan cilj JNA. Po svemu sudeći, raspolagali su pogrešnim ili zastarjelim informacijama. Nakon oslobodilačkih akcija u lipnju 1992., područje općine Ljubuški više nije bilo izravno ugroženo.⁴⁸

U srpnju 1992. službeno je osnovan HVO općine Ljubuški za čije su članove imenovani Milan Šimić, Vice Majić, Ivan Brkić, Mario Bošnjak, Mladen Šimić, Radojko Nižić, Ivica Boras, Mladen Nižić i Ivica Lučić. HVO Ljubuški preuzeo je civilnu vlast i obnašao ulogu općinske vlade jer su u ratnim okolnostima lokalne samouprave djelovale gotovo samostalno.⁴⁹ Također, dio kadrova iz Ljubuškoga preuzeo je funkcije u Odjelu obrane, Glavnom stožeru i ostalim tijelima HVO-a i HZ HB. Tako je odlukom Mate Bobana od 24. srpnja 1992.

⁴⁴ HR-HMDCDR-187, k. 5238: HVO, Općinski ratni stožer, Izvješće o topničkom napadu na Ljubuški, br. 02/287-3 od 3. 5. 1992.; M. ŠIMIĆ, "Priopćenje Općinskoga predsjedništva Ljubuški od 4. svibnja 1992.", u: *Ljubuški glasnik*, Ljubuški, 2/1992., str. 2.

⁴⁵ HR-HMDCDR-187, k. 5238: HVO, OS Ljubuški, Ljubuški, Izvješće, br. 02/315-1 od 8. 5. 1992.; M. ŠIMIĆ, "Priopćenje općinskoga predsjedništva Ljubuški od 9. svibnja 1992.", u: *Ljubuški glasnik*, Ljubuški, 2/1992., str. 2.

⁴⁶ RBiH, HZ HB, HVO, Odjel obrane, Sektor za sigurnost, Mostar, Informacija, br. 02-4/1-543/93 od 27. 3. 1993.

⁴⁷ SP: HVO Herceg Bosne, OG JiH, Dnevno izvješće, br. 90/92 od 18. 5. 1992.; "Napadaj na Grljeviće", u: *Ljubuški glasnik*, Ljubuški, 3/1992., str. 3; R. DODIG, "Napadaj na Prolog i Crveni Grm", u: *Ljubuški glasnik*, Ljubuški, 3/1992., str. 3.

⁴⁸ SP: HVO, OS Ljubuški, Informacija o nekim obavještajnim saznanjima o radu KOS-a za naše područje, str. pov. br. 02/548-2 od 18. 6. 1992.

⁴⁹ HZ HB, HVO, Mostar, Odluka o imenovanju općinskog HVO Ljubuški, br. 449 od 10. 7. 1992.

Ivica Lučić imenovan pomoćnikom predstojnika Odjela obrane za sigurnosno informativnu službu HZ HB, sa zadaćom ustrojavanja Sigurnosno informativne službe Odjela obrane HVO.⁵⁰ Za načelnika Vojno-obavještajne službe (VOS) u Glavnom stožeru HVO-a imenovan je Žarko Keža iz Ljubuškoga.⁵¹ U listopadu 1992. Željko Šiljeg iz Ljubuškoga postavljen je za zapovjednika Operativne zone Sjeverozapadna Hercegovina.⁵² Pored navedenih, još je niz drugih Ljubušaka obnašao odgovorne dužnosti u civilnim i vojnim strukturama. Osim toga, važno je istaknuti da su se Hrvati iz BiH, uključujući i mnoge iz Ljubuškoga, tijekom 1991. uključivali u obranu Republike Hrvatske te pridruživali postrojbama MUP-a i Zbora narodne garde (ZNG), odnosno Hrvatske vojske (HV).⁵³

Ustroj i organizacija OS Ljubuški

Nakon što je 8. travnja 1992. osnovan HVO, 10. travnja izdana je zapovijed o preimenovanju kriznih štabova ili bivših štabova TO u općinske stožere HVO-a, podređene Glavnom stožeru HVO-a.⁵⁴ Isto-ga je dana donesena zapovijed kojom je HVO definiran kao jedina legalna vojna struktura na prostoru HZ HB, ustrojena od Glavnoga stožera i općinskih stožera te je odbačen kompromitirani naziv Teritorijalna obrana.⁵⁵ U skladu s navedenim, službenom odlukom od 16. travnja 1992. ukinut je Krizni štab općine Ljubuški, kao i krizni štabovi po mjesnim zajednicama ove općine.⁵⁶ HVO se isprva sasto-

⁵⁰ Predsjednik Predsjedništva HZ HB, Mostar, br. 470 od 24. 7. 1992.

⁵¹ RH, HZ HB, HVO, Odjel obrane, Mostar, Postavljenje, br. 03-310/92 od 30. 12. 1992.

⁵² MKSJ: R BiH, HZ HB, HVO, Predsjedništvo HVO, Mostar, Postavljenja po ratnoj formaciji, str. pov. dj. br. 622/92 od 28. 10. 1992.

⁵³ Ivo Lučić, "Što je (bila) Bosna i Hercegovina i tko smo (bili) mi", u: *Status – magazin za političku kulturu i društvena pitanja*, br. 14, Mostar, 2010., str. 124; DAVOR MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2018., str. 83.

⁵⁴ MKSJ: HZ HB, HVO, Glavni stožer, Zapovijed, br. 01-92/92 od 10. 4. 1992.

⁵⁵ MKSJ: HZ HB, HVO, Glavni stožer, Grude, Zapovijed, br. 2-01-11 od 10. 4. 1992.

⁵⁶ SP: Skupština općine Ljubuški, Predsjedništvo, Odluka, br. 01/1-5/92 od 16. 4. 1992.

jao od općinskih stožera i bojni, a dio Hercegovine u tom je razdoblju bio objedinjen pod zapovjedništvo Operativne grupe za jugoistočnu Hercegovinu, koja je obuhvaćala područje općina Mostar, Čitluk, Široki Brijeg, Ljubuški, Grude, Čapljina, Stolac, Neum i Ravno. U jesen 1992. osnovane su četiri operativne zone te je Operativna grupa za jugoistočnu Hercegovinu preimenovana u Operativnu zonu Jugoistočna Hercegovina. Općinski su stožeri ukinuti krajem 1992., a tijekom 1993. godine HVO se temeljio na sustavu pješćkih brigada i samostalnih bojni. U listopadu 1993. operativne su zone postale zborna područja te je Operativna zona Jugoistočna Hercegovina preimenovana u Zborno područje Mostar.⁵⁷

Nakon što je prvi zapovjednik Davorin Vučić smijenjen, za novoga zapovjednika OS Ljubuški 12. travnja 1992. imenovan je Ivica Tomić. U tom su trenutku od ljubuških postrojbi bile aktivirane Prva, Druga i Prateća satnija Prve bojne, samostalni protuoklopni vod, zaštitno-stožerski vod i satnija iz Mjesne zajednice Radišići, koja je ubrzo postala Četvrta satnija Prve bojne. Također, od već postojećih jedinica iz nekoliko mjesnih zajednica ustrojena je Treća satnija Prve bojne. Prema navedenim podacima vidljivo je da je Prva bojna bila prva operativna postrojba spremna za preuzimanje zadaća na terenu, koja je u početnoj fazi raspolagala s oko 470 vojnika. Ljudstvo za Drugu bojnu prikupljeno je do početka svibnja 1992.⁵⁸ Polovicom svibnja 1992., OS Ljubuški sastojao se od stožera, Prve i Druge bojne, logističke baze, voda izviđača, voda veze, zaštitno-stožerskoga voda i baterije protuzračne obrane (PZO). U navedenim je postrojbama bilo angažirano 1289 pripadnika. Na području ljubuške općine djelovala je i vojna policija, koja je obuhvaćala administrativnu, patrolnu i službu osiguranja zatvora te prijavnu službu i punktove, a ukupno je brojala 118 pripadnika.⁵⁹ Posljednjega dana svibnja 1992. formirana je Treća bojna u Ljubuškom.⁶⁰ U daljnjem razvoju, počet-

⁵⁷ D. MARIJAN, *Domovinski rat*, str. 58, 196-199.

⁵⁸ SP: HVO, OS Ljubuški, Izvješće, br. 02/562-1 od 29. 6. 1992.

⁵⁹ HR-HMDCDR-187, k. 5238: HVO, OS Ljubuški, Dopis, br. 02/357-2 od 15. 5. 1992.

⁶⁰ HR-HMDCDR-187, k. 6406: Odjel obrane, Brigada "Stjepan Radić", ZM Ljubuški, Priopćenje za javnost, ur. br. 11-1239/93 od 31. 5. 1993.; T. ZELIĆ, "Djelatnost općinskoga stožera", u: *Ljubuški glasnik*, Ljubuški, 4/1992., str. 11.

kom srpnja 1992., OS Ljubuški obuhvaćao je stožer, tri bojne, izviđački vod, ABKO desetinu (atomska-biološka-kemijska obrana), dobrovoljački vod, logističku satniju, PZO Humac, vojnu policiju, vod veze, zaštitno-stožerski vod te vod minobacača. Ukupno brojno stanje OS Ljubuški tada je iznosilo oko 1800 pripadnika.⁶¹

U drugoj polovici travnja 1992., Prva ljubuška bojna brojala je ukupno oko 500 pripadnika. Zapovjedništvo, veza, izviđači i inženjerija nalazili su se na Mostarskim Vratima, Prva satnija u Cernu, Druga satnija u Osnovnoj školi Marko Marulić u Ljubuškom, Treća satnija u hotelu "Bigeste" u Ljubuškom, Četvrta satnija u Gornjim Radišćima i Prateća satnija na Crnopodu. U tom su se razdoblju provodile nastava i obuka za izviđače te za rukovanje različitim oruđima i eksplozivnim sredstvima.⁶² Rad Druge bojne počeo je 4. travnja 1992. mobilizacijom Prve i Druge satnije, koje su se nakon priprema i obučavanja počele uključivati na crtu bojišta od 23. travnja. Od 27. travnja Drugoj bojni pridodan je Samostalni studentski vod od 42 vojnika, koji je do 15. svibnja dva puta uključivan na čapljinsko bojište.⁶³ Pripadnici studentskoga voda bili su Ljubušaci koji su studirali u Zagrebu, Varaždinu i Rijeci.⁶⁴ Na kraju travnja 1992., Druga bojna Ljubuški imala je nešto manje od 200 pripadnika. Zapovjedništvo i Prva satnija bili su smješteni u prostorima gimnazije u Ljubuškom, Druga satnija u školi u Vitini, a Samostalni studentski vod u Srednjoškolskom centru u Čapljini. U tom je razdoblju dio pripadnika osiguravao objekte na području općine Ljubuški te izvodio obuku.⁶⁵ Dodatno, tijekom prve polovice svibnja u sklopu Druge bojne ustrojene su Treća satnija, koja je boravila u osnovnoj školi u selu Grab,

⁶¹ HR-HMDCDR-187, k. 5238: HVO, OS Ljubuški, Dopis, br. 02/569-2 od 2. 7. 1992. Prilog dopisu – Brojno stanje postrojbi HVO OS Ljubuški.

⁶² HR-HMDCDR-187, k. 5239: HVO, Prva bojna Ljubuški, Izvješće o brojnom stanju jedinice, br. 19/92 od 27. 4. 1992.; HR-HMDCDR-187, k. 5239: HVO, Prva bojna Ljubuški, Izvješće, br. 22/92 od 28. 4. 1992.; HR-HMDCDR-187, k. 5238: HVO, Prva bojna, Izvješće, br. 30/92 od 30. 4. 1992.

⁶³ HR-HMDCDR-187, k. 5239: HVO, Ljubuška II bojna, Izvješće o radu II bojne, br. 359/0074 od 22. 6. 1992.

⁶⁴ "Ustrojen studentski vod", u: *Ljubuški glasnik*, Ljubuški, 2/1992., str. 6.

⁶⁵ HR-HMDCDR-187, k. 5238: Druga bojna Ljubuški, Izvješće, bez broja od 30. 4. 1992.

Četvrta satnija sa smještajem u osnovnoj školi u Ljubuškom te Prateći vod smješten na Teskeri. Brojno stanje Druge bojne tada je iznosilo oko 460 pripadnika.⁶⁶ Novoformirane postrojbe obučavane su za rukovanje oružjem i oruđem. Ustrojena je sanitetska desetina s medicinskim ekipama, kao i desetine izviđača, inženjerije te desetina veze koja je odmah započela s teoretskom obukom.⁶⁷

U prvoj fazi rata formirana je Prihvatno-nastavna postrojba radi prihvata i obuke ljudstva i postrojbi. Provodila se obuka pješništva, veze, inženjerije te obuka za minobacače i topništvo.⁶⁸ Također, u Ljubuškom se nalazio Nastavni centar jedinica za posebne namjene, koji je bio dio profesionalnoga sastava HVO-a. Pod vodstvom zapovjedništva Centra, obučavani vojnici djelovali su borbeno na različitim područjima BiH.⁶⁹ Nastavni centar osnovan je na temelju zapovijedi Odjela obrane HVO-a od 17. kolovoza 1992., kojom je određeno ustrojavanje postrojbe specijalne namjene sastavljene od regruta koji još nisu završili vojnu obuku. Postrojba je bila smještena u prostoru Doma za maloljetne osobe u Ljubuškom, a obuka se izvodila po posebnom planu u trajanju od 30 dana. Zapovjednik Nastavnoga centra bio je Zdenko Lučić.⁷⁰ Pojedini vojnici obučeni u Nastavnom centru u Ljubuškom kasnije su preuzeli istaknuta zapovjednička mjesta u strukturi HVO-a.⁷¹

Prema zapovijedi zapovjednika OS Ljubuški iz druge polovice lipnja 1992., sve su službe potpore u sastavu općinskoga stožera morale dostaviti izvješća o dotadašnjem radu i organizaciji djelatnosti. Unatoč

⁶⁶ HR-HMDCDR-187, k. 5238: II. bojna Ljubuški, Ljubuški, Izvješće, bez broja od 8. 5. 1992.

⁶⁷ HR-HMDCDR-187, k. 5239: II. bojna Ljubuški, Ljubuški, Izvješće, bez broja od 9. 5. 1992.

⁶⁸ SP: HVO, OS Ljubuški, Ljubuški, Zapovijed, br. 02/301-1 od 5. 5. 1992.

⁶⁹ D. MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana*, str. 171.

⁷⁰ RBiH, HZ HB, HVO, Odjel obrane, Formiranje postrojbi specijalne namjene, str. pov. br. 03-17/92 od 17. 8. 1992.; SP: RBiH, HZ HB, HVO, Nastavni centar za obuku novaka HVO, Izvješće o sprovedenom ispitu za zapovjednike desetina, br. 01/247/92 od 19. 12. 1992.

⁷¹ MKSJ: RBiH, HZ HB, HVO, Uprava Vojne policije, Mostar, Izvješće o radu Vojne policije HZ-HB i analiza stanja za period siječanj – lipanj 1993. god., br. 02-4/3-01-07/93 od 31. 7. 1993.

djelomičnoj subjektivnosti i terminološkoj nepreciznosti, ova su izvješća korisna za rekonstrukciju djelovanja službi i ustrojbene dinamike u prvim ratnim mjesecima.

Načelnik obavještajnog organa u svom je izvješću istaknuo da je na početku mobilizacije sudjelovao na seminaru u Grudama, gdje se povezao s ljudima koji su se bavili istim poslovima u susjednim općinama. Početkom rata formirane su i obučavane izviđačke desetine po bojnama, ali se od toga modela odustalo pa je osnovana izviđačka desetina pri općinskom stožeru koja je odlazila na prvu crtu i sakupljala izvidničko-obavještajne podatke. U zapovjedništvu OS Ljubuški svakodnevno se ažurirala obavještajna karta i vodio obavještajni dnevnik te su se podatci dostavljali Operativnoj grupi za jugoistočnu Hercegovinu i susjednim postrojbama. S ciljem stjecanja neposredna uvida u radnje postrojbi i način djelovanja neprijatelja, svaka je bojna imala pomoćnika za obavještajno-sigurnosne poslove.⁷² Za sigurnosnu službu na početku su se organizacijski vezali stožersko-zaštitni vod i vojna policija, koji su se u međuvremenu osamostalili, te vojno-istražni zatvor. Zadaće službe bile su zaštita vojno značajnih objekata, kontrola kretanja osoba oko zapovjedništva i u borbenoj zoni te kontrola izbjeglica, praćenje sigurnosno interesantnih osoba, koordinacija rada civilne i vojne policije, prikupljanje sigurnosno interesantnih saznanja u postrojbama i na terenu te poduzimanje i predlaganje sigurnosnih mjera.⁷³

Služba veze počela se organizirati u studenom 1991., a krajem siječnja 1992. dobila je prve zadatke i provodila izviđanja. Od travnja 1992. počelo se provoditi združivanje postrojbi i materijalno-tehničkih sredstava (MTS) pod jedno zapovjedništvo. Potkraj svibnja 1992. ljubuška je postrojba veze angažirala ljudstvo za držanje crte obrane, a u drugoj polovici lipnja 1992. djelovala je na četirima lokacijama.⁷⁴ Služba za ABKO u travnju 1992. mobilizirala je ukupno 17

⁷² SP: HVO, OS Ljubuški, Obavještajni organ, Ljubuški, Izvješće po zapovijedi 02-531-3-10 od 21.06.1992. godine Zapovjednika OS Ljubuški, br. 02/545-2 od 22. 6. 1992.

⁷³ SP: HVO, OS Ljubuški, Izvješće o mjerama i aktivnostima službe sigurnosti od započinjanja rata do danas, br. 02/538-3 od 23. 6. 1992.

⁷⁴ SP: Načelnik veze, Izvješće po br. 02/531-3-5 od 21.06.1992. g. Rukom pisano izvješće, bez broja i datuma, primljeno pod br. 539-1 od 23. 6. 1992.

vojnika te izvodila teorijsku i praktičnu obuku u duhanskoj stanici u Ljubuškom. Provodili su radiološko-kemijsko-biološku (RKB) obuku te RKB izviđanja na području Krivodol – Dobro Selo – Ćorići. Materijalna sredstva i ljudstvo nalazili su se u Donjim Radišićima.⁷⁵ Sanitet OS Ljubuški ustrojao je kirurške postaje stacionarnoga tipa s kirurškim ekipama te je nabavljao sanitetski materijal i lijekove.⁷⁶ Na temelju zapovijedi od 18. travnja 1992. u Ljubuškom je formirana kirurška ekipa, koju su činili kirurg, anestetičarka i instrumentarka.⁷⁷

Tehnička je služba u svom djelokrugu imala logističku satniju, u okviru koje je ustrojen tehnički vod s odjeljenjima za snabdijevanje, smještaj i čuvanje MTS-a, održavanje MTS-a i tehničko održavanje stacionara te puškarskom radionicom u Vašarovićima. Prvih mjeseci rata radilo se na popravljaju pušaka, automobila i električnih instalacija te je u suradnji s tehničkom službom OS Čitluk izrađeno 25 bacača tromblona, a proizvodile su se i tromblonske mine. Tehnički vod bio je smješten u radionicama srednje škole i gimnazije u Ljubuškom.⁷⁸ Građevinska služba mobilizirala je strojeve i uredila crtu obrane općine tijekom travnja 1992., a zatim je radila na uređenju položaja i utvrđivanju skloništa u Dobrom Selu i Krivodolu. Obavljala je poslove i u drugim općinama i za druge postrojbe. Primjerice, izrađivala je put za tenkove na brdu iznad Gabele te je ustupila buldožer za izradu putova za središnju Bosnu.⁷⁹ Inženjerijska je postrojba s inženjerijom iz Čitluka sudjelovala na izradi prve crte te je mehanizacijom poduzeća "Kons" prebacila deset bunkera iz Opuzena i nabavila 25 ježeva za zaprečavanje. U skladištu je isprva raspolagala manjim količinama eksploziva i mina te sredstvima za

⁷⁵ SP: HVO, OS Ljubuški, Načelnik ABKO, Ljubuški, Izvješće u svezi zapovijedi br. 02/531-3-3 od 21.06.1992. g., br. 02/541-2 od 23. 6. 1992.

⁷⁶ T. ZELIĆ, "Kirurška postaja stacionarnog tipa", u: *Ljubuški glasnik*, Ljubuški, 1/1992., str. 5.

⁷⁷ HR-HMDCDR-187, k. 5238: HVO, Općinski ratni stožer Ljubuški, Izvješće, bez broja od 18. 4. 1992.

⁷⁸ SP: HVO, OS Ljubuški, Tehnička služba, Ljubuški, Izvješće po zapovijedi br. 02/531-3-16 od 21.06.1992. god., br. 02/540-4 od 23. 6. 1992.

⁷⁹ SP: HVO, OS Ljubuški, Izvješće načelnika Građevinske službe, br. 02/543-4 od 23. 6. 1992.

najnužnija zaprečavanja putnoga pravca Čapljina – Ljubuški. Suradivala je sa "Sokolom" i "Famosom" na proizvodnji ručnih bombi i ježeva te s inženjerijskim stručnjacima iz Četvrte splitske brigade. Osim obučavanja inženjeraca Prve i Druge ljubuške bojne, služba je radila na zarušavanju jedne dionice puta, pripremala eksplozivna punjenja i brinula se za skladištenje eksplozivnih sredstava. U suradnji s građevinskom službom uredili su zaklone oko stožera u Ljubuškom, duhanske stanice i crte bojišta na području Cerna te skloništa za minobacače u Kruševu, a radili su i na uređenju i izviđanju crte obrane Dobro Selo.⁸⁰ Služba transporta početkom travnja 1992. raspolagala je četirima teretnim i trima osobnim vozilima. S obzirom na to da su potrebe zahtijevale veći broj, mobilizirano je još vozila iz društvenog i privatnoga vlasništva. U drugoj je polovici lipnja 1992. imala 29 teretnih i 22 osobna vozila te pet kombija.⁸¹

Financijska je služba svakodnevno evidentirala tijek prihoda i rashoda. Do druge polovice lipnja najviše novca izdvojeno je za prehranu, gorivo i mazivo, raznu vojnu opremu, transportne usluge te građevinski i električni materijal.⁸² Služba za operativno-nastavne poslove (ONP) izrađivala je borbenu dokumentaciju, vodila operativni dnevnik te izdavala napatke bojnama o načinu sastavljanja takvih dokumenata. Osim toga, u njezinoj su nadležnosti bili nadzor i praćenje borbene spremnosti postrojbi te poslovi obuke i izobrazbe.⁸³ Intendantska je služba uspješno izvršavala zadaće koristeći kapacitete kuhinje hotela "Bigeste" u Ljubuškom, kao i dvije pokretne kuhinje dopremljene iz Vrgorca, dok se opskrba namirnicama osiguravala putem poduzeća "Trgocoop" Ljubuški ili uvozom iz Hrvatske. Intenziviranjem rata kuhinja je prebačena na sigurniju lokaciju u Vitinu. Služba je osiguravala distribuciju hrane postrojbama na prvoj crti, a

⁸⁰ SP: HVO, OS Ljubuški, Načelnik inženjerije, Izvješće, br. 02/548-1 od 25. 6. 1992.

⁸¹ SP: Izvještaj o radu službe transporta za period od 03.04.1992. god. do 22.06.1992. godine, Ljubuški, br. 02/541-1 od 22. 6. 1992.

⁸² SP: HVO, OS Ljubuški, Financije – načelnik financija, Ljubuški, Zapovijed broj 02/531-3-22 – Izvješće, br. 02/415-5 od 22. 6. 1992.

⁸³ SP: HVO, OS Ljubuški, ref. za ONP Zdravko Vujević, Ljubuški, Izvješće po Zapovijedi zapovjednika OS za rad od početka mob. do sada, bez broja od 25. 6. 1992.

u radu je imala pomoć Franjevačkoga samostana na Humcu i Kluba Ljubušaka u Zagrebu.⁸⁴ U svibnju 1992. ustrojena je služba za informativno-promidžbenu djelatnost (IPD) u Ljubuškom, čija je zadaća bila djelovanje preko medija, odnosno sustavno i osmišljeno objavljivanje informacija. Bilo je predviđeno i osnivanje arhivskog odjela koji bi skupljao i pohranjivao materijale vezane za ratne događaje, poput fotografija, videosnimki i dokumenata.⁸⁵ Također, IPD služba skrbila je o stanju morala pripadnika postrojbi. Sustavno je pratila njihovo raspoloženje i potrebe te ih ujedno informirala o društveno-političkim prilikama.⁸⁶

Do kraja 1992. potpuno su ukinuti općinski stožeri, čija je funkcija prenesena na operativne zone i brigade.⁸⁷ Početkom 1993. službeno je osnovana Četvrta brigada HVO-a "Stjepan Radić" koja objedinjuje postrojbe općinskih stožera Ljubuški, Čitluk i Grude.⁸⁸ Zapovjednik je bio Ivica Tomić, a početkom prosinca imenovani su dozapovjednik (načelnik stožera) te načelnik i referent za operativno-nastavne poslove.⁸⁹ Predviđeno je da brigadu sačinjavaju četiri bojne i to dvije bojne iz Ljubuškoga te po jedna iz Gruda i Čitluka. Potkraj prosinca 1992. podneseni su prijedlozi imenovanja ostalih članova zapovjedništva novoformirane brigade, kao i zapovjedništava bojni. U Zapovjedništvu Četvrte brigade HVO-a popunjena su mjesta referenata

⁸⁴ SP: Načelnik intendantske službe Milenko Čolak, Vitina, Izvješće o radu intendantske službe u periodu od 02.04. do 23.06.1992. godine, br. 02/541-3 od 23. 6. 1992.

⁸⁵ T. ZELIĆ, "Ustrojena služba za IPD", u: *Ljubuški glasnik*, Ljubuški, 3/1992., str. 11.

⁸⁶ HR-HMDCDR-187, k. 6410: Ljubuška II. bojna, Ljubuški, Izvješće o radu II. bojne za period od 07. 05. 1992. god. do 07. 06. 1992. god. s posebnim osvrtom na IPD, br. 359/0061 od 10. 6. 1992.

⁸⁷ SP: RBiH, HZ HB, HVO, OZ JiH Mostar, Mostar, Ukidanje općinskih stožera – Zapovijed, str. pov. dj. br. 01-0821/92 od 28. 12. 1992.

⁸⁸ SP: RBiH, HZ HB, HVO, OZ JiH, Međugorje, Informacija, ur. br. 01-585/92 od 9. 10. 1992.; HR-HMDCDR-187, k. 6406: RBiH, HZ HB, HVO, Odjel obrane, Brigada "Stjepan Radić", ZM Ljubuški, "Štovani", ur. br. 11-1198/93 od 26. 5. 1993.

⁸⁹ SP: RBiH, HZ HB, HVO, Odjel obrane, Mostar, "Postavlja se: u IV brigadu HVO", str. pov. br. 03-230/92 od 2. 12. 1992.

službi potpore te načelnika pojedinih odjela.⁹⁰ Na dužnosti u Prvoj i Drugoj bojni Ljubuški imenovani su zapovjednici i dozapovjednici bojni, pomoćnici za operativno-nastavne poslove, sigurnost, vojno-obavještajne poslove, IPD i logistiku te referenti za opće poslove i intendantsku službu.⁹¹ Isto tako, popunjena su zapovjedništva bojni "Grude" i "Čitluk", u koja su imenovani zapovjednici i njihovi zamjenici, kao i pomoćnici te referenti po službama.⁹²

Ratni put OS Ljubuški

Nakon izbijanja otvorenoga rata u BiH početkom travnja 1992., vojnici iz Ljubuškog aktivno su se uključili u obranu. Prva postrojba koja je bila spremna za preuzimanje zadataka na terenu bila je Samostalni protudiverzantski vod (SPDV), koji je početkom 1992. popunjavan ljudstvom i obučavan.⁹³ Po zapovijedi Glavnoga stožera HVO-a, s ciljem ojačanja položaja, na kuprešku je bojišnicu 10. travnja 1992. pristigla grupa od pedesetak dragovoljaca spomenute postrojbe iz Ljubuškoga, čiji je zapovjednik bio Zdenko Lučić. Raspoređeni su na području Donjega Malovana, a nakon smirivanja stanja na kupreškoj bojišnici skupina je prebačena na položaje u Čapljini.⁹⁴ Prema raspoloživim podatcima, bio je to prvi ratni angažman jedne organizirane vojne formacije iz Ljubuškoga.

Na temelju dostupnih dokumenata moguće je djelomično rekonstruirati borbeni put Prve ljubuške bojne u početnoj fazi rata. U prvoj polovici travnja 1992. na području Čapljine nalazile su se Prva i Druga satnija te 42 vojnika iz Četvrte satnije Prve bojne iz

⁹⁰ RBiH, HZ HB, HVO, 4. brigada HVO, IZM Vinine, Prijedlog imenovanja na dužnosti u Zapovjedništvo 4. brigade HVO, br. 3/92 od 28. 12. 1992.

⁹¹ RBiH, HZ HB, HVO, 4. brigada HVO, IZM Vinine, Prijedlog imenovanja zapovjedništava bojni "Ljubuški", br. 6/92 od 28. 12. 1992.

⁹² RBiH, HZ HB, HVO, 4. brigada HVO, IZM Vinine, Prijedlog Zapovjedništva bojne "Grude", br. 4/92 od 28. 12. 1992.; RBiH, HZ HB, HVO, 4. brigada HVO, IZM Vinine, Prijedlog imenovanja Zapovjedništva bojne "Čitluk", br. 5/92 od 28. 12. 1992.

⁹³ SP: Plan obuke odreda na dan 11.01.1992. god., str. pov., primjerak br. 3. U prilogu se nalaze popisi ljudstva SPDV.

⁹⁴ HZ HB, HVO, Glavni stožer, Grude, str. pov. br. 01-95/92 od 10. 4. 1992.

Ljubuškog.⁹⁵ U drugoj polovici travnja grupa od oko 50 pripadnika Četvrte satnije Prve bojne nalazila se na položaju u selu Čeljevo na čapljinskom području, dva voda Druge satnije otišla su na položaje u selo Čule, a od 1. svibnja dijelovi Prve i Treće satnije trebali su preuzeti položaje u Tepčićima. Ostatak ljubuških postrojbi tada je izvodio obuku ili je bio angažiran na zaštiti objekata, punktova i skladišta na području matične općine.⁹⁶ Također, ljubuške su postrojbe u gradu Čapljini sudjelovale u zauzimanju vojarne JNA, koja je bila u okruženju od 17. travnja. Hrvatske su snage 24. travnja ušle u vojarnu, ali prethodnoga je dana JNA iz nje izvukla veći dio ljudstva helikopterskim desantom.⁹⁷ Početkom svibnja Četvrta satnija Prve bojne iz Ljubuškog pod neposrednim zapovjedništvom OS Čapljina sudjelovala je u pokušaju zauzimanja sela Klepci, što se tada nije uspjelo realizirati.⁹⁸ Nadalje, u prvoj polovici svibnja Prva satnija Prve bojne bila je smještena na liniji Tepčići – Slipčići – Biletići, a Druga satnija na obrambenim položajima u Čulama.⁹⁹ Na bojištu u Čulama 5. svibnja, dok su trajale smjene na položajima, uslijedio je jači topnički napad srpskih snaga, prilikom kojega je ranjeno pet pripadnika Prve bojne.¹⁰⁰ Po dobivenoj zapovijedi Treća satnija Prve bojne zaposjela je 8. svibnja crtu Biletići – Tepčići – Arapi s 96 vojnika. Zadatak je bio zadržati stečene položaje i onemogućiti

⁹⁵ SP: HVO, OS Ljubuški, Izvješće, br. 02/562-1 od 29. 6. 1992.

⁹⁶ HR-HMDCDR-187, k. 5239: HVO, Prva bojna Ljubuški, Izvješće, br. 25/92 od 29. 4. 1992.; HR-HMDCDR-187, k. 5238: HVO, Prva bojna, Izvješće, br. 30/92 od 30. 4. 1992.

⁹⁷ D. MARIJAN, *Domovinski rat*, str. 216-217; Š. B., "Bojovnici s Mostarskih Vrata", u: *Ljubuški glasnik*, Ljubuški, 5/1992., str. 7.

⁹⁸ HR-HMDCDR-187, k. 5241: HVO, Općinski ratni stožer Ljubuški, Izvješće o borbenoj uporabi IV satnije I bojne za period od 30.04.1992. od 20:00 sati do 01.05.1992. do 14:00 sati, br. 02/288-1 od 3. 5. 1992.; HR-HMDCDR-187, k. 5241: Izvještaj o akciji, Izvještaj zapovjedniku Operativne grupe "Jugoistočna Hercegovina" general bojniku Slobodanu Praljku. Bez broja i datuma, u potpisu zapovjednik obrane Čapljine Antun Luburić.

⁹⁹ HR-HMDCDR-187, k. 5239: HVO, Prva bojna Ljubuški, Izvješće o stanju u borbenoj zoni dejstva I i II sat. od 7 h 03.04.1992. do 7 h 04.05.1992. god., br. 54/92 od 4. 5. 1992.

¹⁰⁰ HR-HMDCDR-187, k. 5239: HVO, Prva bojna Ljubuški, Izvješće, br. 67/92 od 6. 5. 1992.

daljnji prodor srpskih snaga.¹⁰¹ Osim toga, na položaje u Biletićima pristiglo je i 10 izviđača iz Ljubuškoga. Kao smjena Četvrte bojne Četvrte brigade ZNG-a, Četvrta satnija Prve bojne iz Ljubuškoga razmještena je na crti Krivodol – Dobro Selo.¹⁰² Srpske su snage 15. svibnja započele jak topnički napad na područje Krivodola, a idućega su dana pokušale izvesti i pješački proboj, koji je spriječen.¹⁰³ U skladu sa zapovijedi zapovjednika OS Ljubuški od 16. svibnja, jedna satnija Druge bojne trebala je zamijeniti Treću satniju Prve bojne na položajima kod Arapa. Cilj je bio izviđanje terena, one-mogućavanje pokušaja forsiranja Neretve vraćanjem srpskih snaga na početne položaje te osiguravanje desnoga boka Četvrte splitske brigade.¹⁰⁴ Rano ujutro 18. svibnja zamijenjena je Treća satnija Prve bojne koja je bila na crti Biletići – Tepčići – Arapi, a istovremeno je trajao srpski napad tenkovima i topništvom na prostor Dobroga Sela i Krivodola.¹⁰⁵

Sličnu dinamiku djelovanja imala je i Druga ljubuška bojna. Dio pripadnika Druge bojne potkraj travnja 1992. bio je angažiran na bojištu u Čulama.¹⁰⁶ U prvoj polovici svibnja u Čulama su se nalazili Drugi vod Prve satnije te Drugi i Treći vod Druge satnije, a na području Bjelave kod Čapljine nalazio se Samostalni studentski vod iz sastava Druge bojne.¹⁰⁷ Sredinom svibnja na prostoru Slipčići –

¹⁰¹ HR-HMDCDR-187, k. 5238: HVO, I bojna Ljubuški, Završno izvješće III satnije sa linije bojišta, jed. 358/1, br. 137/92 od 19. 5. 1992.

¹⁰² HR-HMDCDR-187, k. 5239: HVO, Prva bojna Ljubuški, Izvješće, jed. 358/1, br. 104/92 od 14. 5. 1992.; HR-HMDCDR-187, k. 5239: HVO, Prva bojna Ljubuški, Izvješće sa linije borbenog djelovanja III sat. I bojne, od 07 h dana 14.05. do 07 h dana 15.05.1992. god. kao i IV sat., jed. 358/1, br. 107/92 od 15. 5. 1992.

¹⁰³ HR-HMDCDR-187, k. 5239: HVO, Prva bojna Ljubuški, Izvješća sa linije borbenog djelovanja III i IV sat. I bojne, od 07 h 15.05. do 07 h 16.05.1992. god., jed. 358/1, br. 121/92 od 16. 5. 1992.

¹⁰⁴ HR-HMDCDR-187, k. 6383: HVO, OS Ljubuški, Ljubuški, Zapovijed, br. 02/360-3 od 16. 5. 1992.

¹⁰⁵ HR-HMDCDR-187, k. 5239: HVO, Prva bojna Ljubuški, Izvješće sa linije borbenog djelovanja III i IV satnije I bojne od 07 h 17.05. do 07 h dana 18.05.1992. god.

¹⁰⁶ HR-HMDCDR-187, k. 5238: Druga bojna Ljubuški, Izvješće, bez broja od 30. 4. 1992.

¹⁰⁷ HR-HMDCDR-187, k. 5239: Druga bojna Ljubuški, Izvješće, bez broja od 6. 5. 1992.; HR-HMDCDR-187, k. 6383: HVO, Općinski ratni stožer Ljubuški,

Arap – Tepčići – Biletići – Žitomislići smjenjivale su se satnije Prve i Druge bojne. Pazilo se pritom da među vojnicima koji idu na teren bude jedna trećina onih koji su već bili u borbenim djelovanjima te se istovremeno provodila doobuka i popuna sredstvima za borbu.¹⁰⁸ Na istom je prostoru zapovjedbno izviđanje s težištem na desnoj obali Neretve, s posebnim osvrtom na razmještaj ljubuških postrojbi. Cilj je izviđanja bio upoznati zapovjednike sa zadaćama te proučiti teren i inženjerijsko uređenje položaja koji utječu na borbeno djelovanje.¹⁰⁹

Angažman ljubuških postrojbi na području Krivodola u drugoj polovici svibnja 1992. zavrjeđuje podrobniji osvrt. Temeljem zapovijedi Operativne grupe za jugoistočnu Hercegovinu od 19. svibnja, OS Ljubuški dobio je zonu odgovornosti na crti Šetke – Krivodol – Dobro Selo – Miličevići – Smrduša, koju je mogao držati snagama jedne bojne. OS Ljubuški tada je imao dvije bojne, a treća je bila u fazi formiranja.¹¹⁰ Bilo je važno stabilizirati i ojačati obranu navedenoga područja, koje je bilo zaleđe uskog pojasa hrvatskoga juga i stoga ključno za njegovo očuvanje. Uvažavajući tu činjenicu, prema zapovijedi od 12. travnja 1992., Četvrta bojna Četvrte brigade ZNG-a premještena je na područje Slipčići – Tepčići – Dobro Selo sa zadatkom postavljanja obrane i sprječavanja prodora srpske vojske prema Čitluku, što bi neposredno ugrozilo obranu južne Hrvatske.¹¹¹ Za zapovjednika ovoga sektora imenovan je 20. travnja Damir Krstičević, zapovjednik Četvrte bojne Četvrte brigade ZNG-a.¹¹² Na predmetnom području, kao dopuna Četvrtoj bojni Četvrte brigade, nalazila se već Četvrta satnija Prve bojne iz Ljubuskoga sa 124 vojnika. U skladu sa zapovijedi o preuzimanju zone odgovornosti,

Ljubuški, Zapovijed, br. 02/342-2 od 12. 5. 1992.

¹⁰⁸ HR-HMDCDR-187, k. 6383: HVO, OS Ljubuški, Ljubuški, Pripremna zapovijest zapovjedniku II bojne, br. 02/354-4 od 15. 5. 1992.

¹⁰⁹ HR-HMDCDR-187, k. 6383: HVO, OS Ljubuški, Ljubuški, Zapovijest za izviđanje zapovjedniku II bojne, br. 02/355-1 od 15. 5. 1992.

¹¹⁰ HR-HMDCDR-187, k. 5238: HVO, OS Ljubuški, Izuzeće jednog voda Vojne policije, br. 02/380-1 od 21. 5. 1992.

¹¹¹ SP: Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Zapovijed, klasa: 8/92-01/17, ur. br. 6030-02/92-01 od 12. 4. 1992.

¹¹² SP: HVO HB, OG JiH, Zapovijed, br. 1/92 od 20. 4. 1992.

na teren je pristigao preostali sastav Prve ljubuške bojne s ukupno 354 vojnika.¹¹³

Po dolasku na liniju, Prva satnija Prve bojne zauzela je položaje Ćorići – Dobro Selo, a Druga i Treća satnija preuzele su položaje na Krivodolu.¹¹⁴ Dodatno, u noći 20./21. svibnja prema rasporedu smjene sve postrojbe Druge bojne Ljubuški povukle su se s lokaliteta Kamenjak, Čule, Arapi, Tepčići i Biletići. Zamijenili su ih vojnici iz Širokoga Brijega na Čulama i Kamenjaku te vojnici iz Čitluka u Arapima, Tepčićima i Biletićima. Dio Prve bojne trebao je zamijeniti pripadnike Četvrte bojne Četvrte brigade ZNG-a. Na taj se način istovremeno preslagivala cijela crta bojišta od Mostarskoga blata do Krućevića pa je napad koji je uslijedio vojnike zatekao relativno nespremne.¹¹⁵

Ujutro 22. svibnja srpska diverzantska grupa probila se do kote 338, najisturenijega položaja na crti u Krivodolu, gdje se nalazila Druga satnija Prve bojne. S obzirom na to da je bio najavljen dolazak inženjerske skupine koja je postavljala minska polja, vojnici Prve bojne nisu pravodobno identificirali diverzante, misleći da je riječ o vlastitim inženjercima. Nakon snažnoga napada na spomenutu kotu, pripadnici Druge satnije povukli su se na rezervne položaje. Idućega jutra hrvatske su snage planirale protunapad s ciljem vraćanja izgubljene kote, koji ipak nije izveden zbog nedostatka snaga i sredstava te snažnog djelovanja srpskog topništva. Osim toga, izviđanjem u jutarnjim satima 23. svibnja utvrđeno je da su se srpske snage već utvrdile na koti 338, što je bio dodatan razlog za odustajanje od protunapada.¹¹⁶

¹¹³ HR-HMDCDR-187, k. 6402: HVO, OS Ljubuški, Kratak presjek od preuzimanja zone odgovornosti dana 20.05.92. do 04.06.1992. godine, br. 02/467-2 od 5. 6. 1992.

¹¹⁴ HR-HMDCDR-187, k. 5238: HVO, Prva bojna Ljubuški, Izvješće iz zone borbenog djelovanja I bojne od 06 h 21.05. do 07 h dana 22.05.1992. god., jed. 358/1, br. 145/92 od 22. 5. 1992.

¹¹⁵ HR-HMDCDR-187, k. 6410: Ljubuška II. bojna, Ljubuški, Izvješće od 29. 05. 1992. god., bez broja od 6. 6. 1992.; HR-HMDCDR-187, k. 5238: Ljubuška II. bojna, Ljubuški, Izvješće zapovjedniku gl. stožera Ljubuški u svezi zapovijedi o preuzimanju zone odgovornosti, bez broja od 22. 5. 1992.

¹¹⁶ HR-HMDCDR-187, k. 5238: HVO, Prva bojna Ljubuški, Izvješće iz zone borbenog djelovanja I bojne od 07 h dana 22.05. do 07 h dana 24.05.1992. god., jed. 358/1, br. 149/92 od 24. 5. 1992.; HR-HMDCDR-187, k. 6402: HVO, OS

Zbog novonastale situacije kod Krivodola i potrebe za angažiranjem dodatnih snaga, opozvana je odluka kojom je Druga bojna puštena na odmor do 26. svibnja.¹¹⁷ Pojačanje iz Druge satnije Druge bojne po zapovijedi je 23. svibnja pristiglo u Dobro Selo, a zatim na položaje u Krivodolu radi pružanja pomoći Prvoj bojni. Upravo dok su pripadnici Druge bojne preuzimali položaje, dogodio se jak topnički i minobacački napad srpskih snaga na Krivodol. Prva je bojna u navedenom napadu pretrpjela teške gubitke, a vojnici Druge bojne našli su se nepripremljeni na terenu koji nisu poznavali te su povučeni na rezervne položaje.¹¹⁸

Prilikom napada na kotu 338 nestao je jedan vojnik Prve bojne, a s njime motorola i razgovornik, koji do idućega dana nije promijenjen. Po svemu sudeći, navedena je oprema došla u posjed srpskih snaga, koje su time stekle uvid u komunikaciju HVO-a, što je izravno utjecalo na razvoj borbenih djelovanja i unijelo dodatnu pomutnju među hrvatske vojnike.¹¹⁹ Osim toga, u jednom od izvješća kao dodatni razlozi gubitka položaja navode se preuzimanje zone prebrzo i bez potrebnih priprema, neutvrđenost položaja kod Krivodola te preuranjeno topničko djelovanje po srpskim položajima u Jasenici i Bačevićima, što je vjerojatno isprovociralo njihov napad. Ustanovljeni su i neki organizacijski propusti koji su doveli do nesigurnosti u hrvatskim redovima.¹²⁰

Ljubuški, Kratak presjek od preuzimanja zone odgovornosti dana 20.05.92. do 04.06.1992. godine, br. 02/467-2 od 5. 6. 1992.

¹¹⁷ HR-HMDCDR-187, k. 5238: Izvješće o radu postrojbe. Bez broja i datuma, u potpisu za zapovjednika 2. bojne Dragu Hercega.

¹¹⁸ HR-HMDCDR-187, k. 6410: Ljubuška II. bojna, Ljubuški, Izvješće od 29. 05. 1992. god., bez broja od 6. 6. 1992.; HR-HMDCDR-187, k. 6410: HVO, Ljubuška II. bojna, Ljubuški, Izvješće zapovjedniku Ratnog stožera općine Ljubuški o uključenju II. bojne u zonu odgovornosti Ljubuškog od 22. 05. do 05. 06. 1992. god., br. 359/0055 od 6. 6. 1992.

¹¹⁹ HR-HMDCDR-187, k. 6402: HVO, OS Ljubuški, Kratak presjek od preuzimanja zone odgovornosti dana 20.05.92. do 04.06.1992. godine, br. 02/467-2 od 5. 6. 1992.; HR-HMDCDR-187, k. 6410: Ljubuška II. bojna, Ljubuški, Izvješće od 29. 05. 1992. god., bez broja od 6. 6. 1992.

¹²⁰ HR-HMDCDR-187, k. 5239: HVO, OS Ljubuški, Ljubuški, Izvješće o događajima na liniji obrane u selu Krivodol dana 22/23.05.1992. god., str. pov. br. 02/431-4 od 29. 5. 1992.

U borbama kod Krivodola 22. i 23. svibnja poginulo je pet, a ozlijeđeno osam pripadnika Prve ljubuške bojne.¹²¹ Smrtno su stradali Nedjeljko Bandur, Žarko Milićević, Slavko Macan, Ante Tolić i Adis Mujanović.¹²² Nakon pretrpljenih gubitaka pristigla su nova pojačanja iz Prve satnije Druge bojne iz Ljubuškoga.¹²³ Tijekom 24. svibnja srpske su snage ponovno djelovale po ljubuškim postrojbama na Krivodolu i Dobrom Selu iz pješačkog naoružanja, tenka T-55 te rasprskavajućim streljivom iz PAM-a.¹²⁴ Zaključno s 27. svibnjem s ovoga su se prostora povukli pripadnici Prve bojne te je zonu odgovornosti u potpunosti preuzela Druga bojna iz Ljubuškog.¹²⁵ Tijekom 27. i 28. svibnja pripadnici Druge bojne na crti Krivodol – Dobro Selo utvrđivali su crtu i skloništa, a srpske su snage nastavile sa svakodnevnim djelovanjem. Na položaju Šetke pokušale su i pješački prodor, koji je spriječen.¹²⁶

Sljedećih su se dana nastavile iste aktivnosti. Među vojnicima na položajima počeo se osjećati zamor. Osim obrambenih djelovanja, morali su raditi na doradivanju bunkera i zaklona, što je

¹²¹ HR-HMDCDR-187, k. 5229: Prva bojna Ljubuški, Sanitet, Dobro Selo, Izvješće, bez broja od 23. 5. 1992.; HR-HMDCDR-187, k. 5239: HZ HB, HVO, OS Ljubuški, Ljubuški, Izvješće, br. 02/440-3 od 31. 5. 1992. Kasnije je utvrđena pogibija vojnika koji je nestao 22. svibnja, što uz četiri poginula 23. svibnja čini ukupni gubitak od pet poginulih.

¹²² SP: RBiH, HZ HB, HVO, Komisija za rad i socijalnu skrb vojaka, Ljubuški, Podaci o poginulim pripadnicima HVO i njihovim obiteljima po postrojbama u kojima su se isti nalazili prije pogibije, br. 855-37/92 od 10. 10. 1992.

¹²³ HR-HMDCDR-187, k. 6410: HVO, Ljubuška II. bojna, Ljubuški, Izvješće zapovjedniku Ratnog stožera općine Ljubuški o uključenju II. bojne u zonu odgovornosti Ljubuškog od 22. 05. do 05. 06. 1992. god., br. 359/0055 od 6. 6. 1992.

¹²⁴ HR-HMDCDR-187, k. 6402: HVO – Prva bojna Ljubuški, Izvješće iz zone borbenog djelovanja I bojne, od 07 h dana 24.05. do 15 h dana 25.05.1992. god., jed. 358/1, br. 151/92 od 25. 5. 1992.

¹²⁵ HR-HMDCDR-187, k. 6402: HVO, OS Ljubuški, Kratak presjek od preuzimanja zone odgovornosti dana 20.05.92. do 04.06.1992. godine, br. 02/467-2 od 5. 6. 1992.

¹²⁶ HR-HMDCDR-187, k. 5238: Ljubuška II. bojna, Izvješće s bojišta Krivodol – Dobro Selo, bez broja od 28. 5. 1992.

podrazumijevalo teži fizički rad.¹²⁷ Da bi se sanirala šteta nakon gubitka položaja na Krivodolu, određena je funkcija koordinatora postrojbi HVO OS Ljubuški u zoni odgovornosti sa sjedištem u Dobrom Selu, na koju je imenovan Krešo Rašić. Zadatak mu je bio uvezati sve radnje i borbene aktivnosti postrojbi te organizirati rad i rasporediti zadatke koordinacijskom tijelu.¹²⁸ Nakon kraćega razdoblja bez značajnijih djelovanja, srpske su snage 4. lipnja iz smjera Kosora, Ortiješa, Biletića, Varde te Vale između kota 342 i 338 pokrenule napad svim raspoloživim oruđima na položaje kod Krivodola i Dobrog Sela, na što je vatrom uzvratilo topništvo iz Širokog Brijega. Napad je protekao bez većih posljedica.¹²⁹

U svibnju 1992. Zapovjedništvo Južnoga vojišta HV-a isplaniralo je operaciju "Čagalj", provedenu na području između Hutova blata i rijeke Neretve. Operacija je počela 7. lipnja te su u nekoliko dana postrojbe HV-a, HVO-a i skupina HOS-a potpuno potisnule srpsku vojsku s čapljinskoga područja. Nakon toga nastavljena su djelovanja prema Stocu, koji je također oslobođen. Uspjesi operacije "Čagalj" iskorišteni su za pokretanje operacije oslobađanja Mostara, koja je započela 11. lipnja te je HVO ostvario cilj odbacivši srpske snage do Podveležja.¹³⁰ Na početku operacije "Čagalj" u prvoj polovici lipnja 1992. u zoni Krivodol – Dobro Selo nalazilo se oko 300 vojnika iz Ljubuškoga. Na čapljinskom je području Četvrta satnija Prve bojne držala položaje između novog i staroga mosta u Čapljini, a nakon otpočinjanja operacije prebačena je preko Neretve u Počitelj i Ševaš Njive. Po završetku akcije, ljubuške su snage sudjelovale u

¹²⁷ HR-HMDCDR-187, k. 5239: Ljubuška II. bojna, Izvješće za dan 28./29.05.1992. god.

¹²⁸ HR-HMDCDR-187, k. 5238: HVO, OS Ljubuški, Ljubuški, Zapovijed o imenovanju koordinatora u Zapovjedništvu "zone odgovornosti" u s. Dobro Selo, br. 02/430-4-6 od 29. 5. 1992.

¹²⁹ HR-HMDCDR-187, k. 5238: Ljubuška II. bojna, Dnevno izvješće za dan 04. 06. 1992. god., bez broja i datuma; HR-HMDCDR-187, k. 5238: Obavještajno izvješće, br. 26/92 od 5. 6. 1992.

¹³⁰ D. MARIJAN, *Domovinski rat*, str. 222-224.

pretraživanju terena Hotnja, Muminovače, Šunje Glave i Hadžio-manovine.¹³¹

Tijekom 11. lipnja oslobođeni su položaji kod Krivodola, odnosno kote 338 i 342, uz pomoć Samostalne satnije Jasenice i minobacača Četvrte bojne Četvrte brigade ZNG-a. Zapovjedbno je da ljudstvo iz Gruda iziđe na stare položaje kod sela Šetke te da se prema selu Ruišta uputi grupa za protuoklopnu borbu i zaštitu boka kote 342.¹³² Po završetku zadaće, postrojbama HVO-a Ljubuški razmještenim na lijevoj obali Neretve 11. lipnja zapovjedbno je povratak u bazu u Ljubuškom.¹³³ Nakon učvršćivanja hrvatskih snaga izdana je zapovijed Drugoj bojni da skupinu od 50 vojnika stavi pod zapovjedništvo Četvrte bojne Četvrte brigade ZNG-a s ciljem pretraživanja oslobođenoga prostora.¹³⁴ Do 18. lipnja ljubuške su snage povučene iz zone Krivodol – Dobro Selo, dok su se na Buni tada nalazila ukupno 62 pripadnika postrojbi iz Ljubuškoga.¹³⁵

U drugoj polovici lipnja 1992. ljubuškim je postrojbama dodijeljena nova zona odgovornosti Kresovina (tt 313) sa smještajem u Elezovini, u blizini Gubavice. Predviđeno je da navedeni sektor zaposjeda jedna satnija od 120 pripadnika. Izdana je zapovijed za prikupljanje po 60 ljudi iz Treće satnije Druge bojne te Treće bojne u kampu na Bučinama, gdje su trebali proći obuku i postići punu borbenu spremnost za odlazak na teren, uz osiguranu logističku potporu i ljudstvo potrebno za uređivanje nove crte.¹³⁶ Na temelju zapovijedi Operativne grupe za jugoistočnu Hercegovinu članovi OS Ljubuški

¹³¹ HR-HMDCDR-187, k. 5238: HVO, OS Ljubuški, Operativni organ, Miletina, Izvješće, bez broja od 9. 6. 1992.; HR-HMDCDR-187, k. 6402: HVO, OS Ljubuški, Obavještajno izvješće, br. 39/92 od 10. 6. 1992.

¹³² HR-HMDCDR-187, k. 5238: HVO, OS Ljubuški, Zapovjedništvo zone odgovornosti, s. Dobro Selo, Izvješće, br. 02/494-3 od 11. 6. 1992.

¹³³ HR-HMDCDR-187, k. 6441: HVO Herceg Bosne, OG JiH, Zapovijed, br. 183/92 od 11. 6. 1992.

¹³⁴ HR-HMDCDR-187, k. 6383: HVO, OS Ljubuški, Ljubuški, Zapovijed, br. 02/502-1 od 14. 6. 1992.

¹³⁵ HR-HMDCDR-187, k. 5238: Obavještajno izvješće, bez broja od 18. 6. 1992. Dokument pisan rukom.

¹³⁶ HR-HMDCDR-187, k. 6383: HVO, OS Ljubuški, Miletina, Zapovijed, br. 02/533-3 od 21. 6. 1992.

obišli su 22. lipnja teren Kresovine i Elezovine te sagledali mogućnosti postavljanja obrane. Nakon zapovjedničkog izviđanja, postrojbe OS Ljubuški trebale su preuzeti zonu do 23. lipnja.¹³⁷ Inače, na navedenom je području organizirana taktička grupa HVO-a koja je obuhvaćala postrojbe na crti Domanovići – Gubavica – Masline i sastojala se od dvije borbene grupe. U sastavu BG-1 nalazile su se satnija iz Gruda na Gubavici, satnija iz Ljubuškog u Kresovini i satnija iz Trebižata u Stanojevićima, a u BG-2 satnija iz Doljana u Smarlovini i satnija iz Gabela Polja u Kosovcu.¹³⁸ Tijekom prve polovice srpnja ljubuške su postrojbe iz Elezovine pratile borbe na Podveležju te povremeno pružale topničku potporu snagama HVO-a na tom prostoru.¹³⁹

Po primljenoj zapovijedi za izvršavanje smjene vojnika 116. brigade HV-a, pripadnici Prve bojne iz Ljubuškog pristigli su 30. srpnja na crtu bojišta kod Drenovca. Zapovjedništvo je smješteno u Kadića Dubravu, a preostalo ljudstvo u Boljunima. Na terenu su se tada nalazile Druga i Četvrta satnija Prve bojne, inženjerci, posada za minobacač kalibra 82 mm i vezisti. Zadatak je bio što više utvrditi se na položajima.¹⁴⁰ Nastavno na ovu zapovijed, ljubuškim je postrojbama 1. kolovoza 1992. i službeno dodijeljena nova zona odgovornosti u sastavu TG-2, gdje su zajedno s općinskim stožerima Gruda i Čitluka trebale preuzeti položaje obrane 116. i 114. brigade HV-a. Svaki od triju općinskih stožera trebao je angažirati po 200 vojnika.¹⁴¹ Radilo se o položajima u zoni odgovornosti lijevo

¹³⁷ SP: HVO Herceg Bosne, OG JiH, Zapovijed, br. 215/92 od 22. 6. 1992.; HR-HMDCDR-187, k. 5238: HVO, OS Ljubuški, Miletina, Izvješće, br. 02/535-4 od 22. 6. 1992.

¹³⁸ HR-HMDCDR – fond 205, Janko Bobetko (dalje: 205), XIV-103: RH, Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Ploče, Stanje postrojbama na području Čapljina – Stolac – Buna, dana 27.06.1992. god., bez broja od 28. 6. 1992.

¹³⁹ HR-HMDCDR-187, k. 6441: HVO, II. bojna, Ljubuški, Izvješće o stanju u zoni odgovornosti Elezovina, bez broja od 10. 7. 1992.

¹⁴⁰ HR-HMDCDR-187, k. 5239: HVO, OS Ljubuški, Zapovjedništvo I bojne, Ljubuški, Izvješće s terena, zaposjednutih položaja dana 30.07.1992. g. u Drenovcu, br. 258-1/92 od 31. 7. 1992.

¹⁴¹ MKSJ: HZ HB, HVO, Glavni stožer, Preuzimanje zone odgovornosti, str. pov. br. 01-922/92 od 1. 8. 1992.

Hum – Borani – Botići, desno Čavaš – rijeka Trebišnjica do jezera – Gradina – Žaba.¹⁴² U zoni TG-2 postrojbe OS Ljubuški trebale su zauzeti Bačnik, tt 436, Drenovac, tt 368, Donju Duboku i tt 452. Zapovjedno mjesto nalazilo se u selu Kadića Dubrava.¹⁴³ Također, za navedenu zonu odgovornosti trebalo je oformiti topničku postrojbu, čije je ljudstvo tijekom obuke i ustrojavanja bilo smješteno u školi u Hutovu.¹⁴⁴ Međutim, formiranje topničke postrojbe pri OS Ljubuški na području Hutova teklo je otežano zbog nedostatka opreme, naoružanja i ostale logističke potpore.¹⁴⁵

Istovremeno, na političkom su se planu događala previranja između HVO-a i HOS-a. Djelovanje HSP-a i HOS-a sve se otvorenije usklađivalo s muslimanskim političkim interesima, čime su prijepori HVO-a i HOS-a prešli u sferu hrvatsko-muslimanskih odnosa. Na punktu HVO-a u Kruševu nedaleko od Mostara 9. kolovoza 1992., po svemu sudeći u pokušaju uhićenja zapovjednika Ratnoga stožera HOS-a za Hercegovinu Blaža Kraljevića, došlo je do pucnjave između pripadnika HVO-a i HOS-a u kojoj su ubijeni Kraljević i osmorica iz njegove pratnje.¹⁴⁶ Nakon incidenta u Kruševu pogoršalo se sigurnosno stanje u općini Ljubuški. OS Ljubuški dobio je zapovijed da se označi opća opasnost, podigne pripravnost policijskih snaga i udvostruči ljudstvo na punktovima. Izdano je i priopćenje za pučanstvo kojim se nastojalo smiriti tenzije.¹⁴⁷ Sutradan su pripadnici HOS-a pokušali ući u kompleks duhanske stanice u Ljubuškom, gdje se nalazilo skladište MTS-a HVO-a, tvrdeći da je HVO usmjerio oružje prema Stožeru HOS-a koji se nalazio u neposrednoj blizini. U izvješću HVO-a zabilježeno je da je Stožer HOS-a tada osiguravalo

¹⁴² SP: RH, Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Ploče, Zapovijed, str. pov. kl. 8/92-01/196, ur. br. 1080-01-01-92-1 od 3. 8. 1992.

¹⁴³ SP: HVO Herceg Bosne, OG JiH, Zapovijed, br. 398/92 od 5. 8. 1992.

¹⁴⁴ HR-HMDCDR-187, k. 6442: HVO Herceg Bosne, OG JiH, Zapovijed za uvođenje topničkih postrojbi na mjesta bojnog rasporeda, br. 402/92 od 7. 8. 1992.

¹⁴⁵ HR-HMDCDR-187, k. 5239: Zahtjev za razrješenje sa dužnosti pomoćnika operativca u Općinskom stožeru Ljubuški, Zdravko Vujević, Ljubuški, bez broja od 12. 8. 1992.

¹⁴⁶ I. Lučić, "Bog i Hrvati, Allah i Muslimani!", str. 35-36.

¹⁴⁷ SP: OS Ljubuški, Izvješće, upućeno Glavnom stožeru HVO. Bez broja i datuma.

oko 30 pripadnika uglavnom muslimanske nacionalnosti u krugu 30-40 metara oko zgrade, čime su blokirali dio ulice i omeli prilaz općinskoj zgradi. Osim pješačkog naoružanja, uočeno je da su pripadnici HOS-a raspolagali i jednim PAM-om na vozilu.¹⁴⁸ Ipak, situacija u Ljubuškom nije eskalirala zahvaljujući pregovorima koje su vodili Ivica Lučić, kao pomoćnik predstojnika Odjela obrane za sigurnost i Mile Dedaković, koji je pregovarao u ime HOS-a. U pregovorima su sudjelovali i tadašnji načelnik Uprave Vojne policije HVO-a Valentin Ćorić, Anto Đapić te drugi.¹⁴⁹

Sredinom kolovoza 1992. obavještajni izvori HVO-a registrirali su pokrete snaga VRS-a koji su upućivali na mogućnost izvođenja kombiniranoga napada na Stolac iz više pravaca. Ispravno je procijenjeno da će topnička priprema uslijediti 14. kolovoza popodne, a da će napad započeti 15. kolovoza rano ujutro. Doista, nakon jake topničke vatre po Stocu, na koju je HVO uzvratio, prvi pješački sukobi počeli su u ranim jutarnjim satima 15. kolovoza. Vodile su se borbe oko Ošanjića i Komanjega Brda, a topništvo TG-2 uzvraćalo je po položajima srpskih snaga i tenkovima koji su se uputili prema Stocu. Napad je u konačnici zaustavljen. Istovremeno, u zoni HVO-a Ljubuški srpske su snage poduzele slabiji pješački napad prema koti 368, koji je također odbijen. Snage HVO-a pogodile su središte veze i zapovjedno mjesto VRS-a u Gornjoj Bitunji te ostvarile izravne pogotke po borbenom rasporedu u Donjoj Bitunji. Uspješnom ishodu borbi pridonijeli su precizni obavještajni podaci, rad prislušnoga centra i osmatrača koji su navodili vatru ljubuškog topništva s kote 368 te pravovremena popuna topničkim streljivom.¹⁵⁰ Također, u tijeku napada VRS otvarao je jaku vatru po cijeloj zoni odgovornosti TG-2, osobito po položajima Drenovac, Crnoglav, Stolovi i Stražnica.¹⁵¹ Dio ljubuških postrojbi na Elezovini u navedenom je razdoblju

¹⁴⁸ SP: HVO, OS Ljubuški, Ljubuški, Izvješće, str. pov. br. 02/818-1 od 10. 8. 1992.

¹⁴⁹ I. Lučić, "Bog i Hrvati, Allah i Muslimani!", str. 38.

¹⁵⁰ HR-HMDCDR-187, k. 5231: HZ HB, HVO, OG JiH, IZM TG 2 Cerovica, Izvješće o bojnim djelovanjima u zoni TG-2 i oko Stoca od 14.08. do 16.08.92., str. pov. br. 9/92 od 19. 8. 1992.

¹⁵¹ HR-HMDCDR-187, k. 5231: HZ HB, HVO, OG JiH, IZM TG 2 Cerovica, Izvješće o neprijateljskim i sopstvenim snagama 14/15. 08. 1992. godine, str. pov. br. 5/92 od 15. 8. 1992.

inženjerijski uređivao obrambene položaje te je stavljen u najviši stupanj pripravnosti, no na tom sektoru nije bilo borbenih djelovanja.¹⁵²

Potkraj kolovoza 1992. provedeno je izviđanje Burmaza, Bačnika, Drenovca i Gornjeg Hrasna radi upoznavanja položaja i navika srpske vojske te procjene mogućnosti borbenih djelovanja s obzirom na karakteristike terena.¹⁵³ Hercegovački korpus VRS-a i nadalje je imao cilj zauzimanja Stoca, lijeve obale Neretve i izlaska na Jadransko more u smjeru Neuma i Ploča. Konkretno, HVO Ljubuški dobio je zadatak izviđanja i prikupljanja podataka o srpskim snagama, koje je u slučaju napada trebao vratiti na početne položaje nanoseći im što veće gubitke.¹⁵⁴ U prvoj polovici rujna postrojbe OS Ljubuški bile su raspoređene u dvije zone odgovornosti tako da se jedna satnija nalazila na širem području Rotimlje, a dvije satnije i dvije baterije minobacača kalibra 120 mm na području Drenovca. U navedenim zonama također su bile raspoređene PZO postrojbe, vod inženjerije, desetina veze, medicinske stanice i druge službe podrške. Međutim, bilo je teško osigurati redovite smjene ljudstva. Nedostajalo je terenskih vozila, naoružanja, streljiva, sredstava veze, repetitora, radiostanica i druge opreme. S ciljem koncentriranja sredstava na jednome mjestu, predloženo je da postrojbe OS Ljubuški drže samo jednu zonu odgovornosti, čime bi se oslobodilo ljudstvo potrebno za oživljavanje privrede na području matične općine.¹⁵⁵

Srpske su snage posljednjega dana listopada 1992. prvi put koristile helikoptere "Gazela" u napadu na TG-2 te maljutkama gađale položaje ljubuških postrojbi oko Stražnice i Gradine. Procjenjujući taj napad kao uvod u aktivnije djelovanje helikoptera, zapovjedništvo OS Ljubuški zatražilo je dodatna protuzrakoplovna oruđa.¹⁵⁶

¹⁵² HR-HMDCDR-187, k. 6441: HVO, OS Ljubuški, Obavještajni organ, Elezovina, Obavještajno izvješće, bez broja od 15. 8. 1992.

¹⁵³ HR-HMDCDR-187, k. 6442: RBiH, HZ HB, HVO, OS Ljubuški, Ljubuški, Zapovijed zapovjedniku I. bojne, str. pov. br. 02/1-020/92 od 28. 8. 1992.

¹⁵⁴ HR-HMDCDR-187, k. 6383: RBiH, HZ HB, HVO, OS Ljubuški, Ljubuški, Zapovijed zapovjedniku I. bojne, str. pov. br. 02/1-019/92 od 28. 8. 1992.

¹⁵⁵ HVO, OS Ljubuški, Ljubuški, Zahtjev, br. 02/1-182/92 od 8. 9. 1992.

¹⁵⁶ SP: RBiH, HZ HB, HVO, VOS, OZ JiH, Obavještajno izvješće, Međugorje, str. pov. ur. br. 04-709/92 od 31. 10. 1992.; SP: OS Ljubuški, Zahtjev, str. pov. br. 02/1-814/92 od 1. 11. 1992.

Zapovjedništvo Južnog bojišta HV-a ujesen 1992. osmislilo je napadnu akciju s ciljem odbacivanja srpske vojske i onemogućavanja djelovanja njihova topništva po Mostaru, Čapljini i Stocu te omogućavanja djelovanja topništva HVO-a po Nevesinju. Planirano je izbijanje na crtu Gradina – Ljut – Drenovac – Pliješa – Komanje Brdo – Dvrsnik – Žegulja.¹⁵⁷ S tim je zadatcima 8. studenoga započela operacija HVO-a "Bura". Na stolačkom smjeru napada nisu uspjela tri pokušaja upada na planinu Hrgud, kao ni na Dvrsnik i Veliš južno od Stoca.¹⁵⁸ Operacija je završena samo s manjim uspjesima. HVO je do 15. studenoga vratio Kozjak, Ošljak, Čomore i tt 690 Gradinu te dio Kotašnice. Jedno je vrijeme kontrolirao Gnjilo brdo, Kotašnicu i Veliš, ali navedene prostore nije uspio zadržati.¹⁵⁹ Nakon izvođenja operacije "Bura", snage TG-2 na crti Drenovac – Gornja Duboka – Stražnica – Ljetovica – Rujev Do – Mala gradina – Čavaška gradina dobile su zadatak glavnim snagama organizirati obranu na najpogodnijim točkama i objektima, koje je trebalo inženjerijski pripremiti i urediti za dugotrajnu obranu te djelovati manjim diverzantskim grupama na cijelom prostoru. U suradnji sa 116. brigadom HV-a nastojalo se ostvariti potpunu kontrolu nad Popovim poljem i spriječiti srpski prodor prema Neumu. S ciljem prikupljanja podataka i neutraliziranja srpskih izvidnika, planirano je djelovanje manjim diverzantsko-izvidničkim grupama u području sela Mišljen.¹⁶⁰

Potkraj studenoga 1992. zonu TG-2 držale su postrojbe četiriju općinskih stožera. OS Ljubuški sudjelovao je sa 194 vojnika na crti Poplati – tt 452 – Gornja Duboka, sa zapovjednim mjestom u Boljunima. Nastavljao se dio koji je držao OS Čitluk sa 115 ljudi, zatim OS Grude sa 68 i OS Neum s 96 ljudi. Crta bojišta u većem je dijelu bila utvrđena i spremna za čvrstu obranu u zimskim mjesecima.¹⁶¹ Su-

¹⁵⁷ D. MARIJAN, *Domovinski rat*, str. 229.

¹⁵⁸ SP: OZ JiH, VOS, Čapljina, Službena zabilješka, bez broja od 8. 11. 1992.

¹⁵⁹ SP: HZ HB, HVO, OZ JiH, VOS, Međugorje, Obavještajno izvješće, str. pov. br. 04-785/92 od 15. 11. 1992.

¹⁶⁰ HR-HMDCDR-187, k. 5219: RBiH, HZ HB, HVO, OZ JiH, IZM TG-2 Cerovica, Zapovijed za obranu, str. pov. br. 50/92 od 23. 11. 1992.

¹⁶¹ HR-HMDCDR-187, k. 5219: RBiH, HZ HB, HVO, OZ JiH, IZM TG-2 Cerovica, Izvješće u svezi zapovijedi održavanja sastanka i davanjem izvješća ZJV IZM Slano od 26. 11. 1992. godine, bez broja od 28. 11. 1992.

deći prema dostupnim izvorima, posljednji dokument OS Ljubuški prije potpunoga prijelaza na sustav brigada, nastao je 9. siječnja 1993., kada je Drugoj i Trećoj bojni izdana zapovijed o pripremama za preuzimanje položaja u zoni odgovornosti Drenovac. Trebalo je osigurati logističku potporu, popuniti postrojbe ljudstvom te kvalitetno rasporediti smjene.¹⁶²

Zaključak

Nakon prvih višestranačkih izbora u Bosni i Hercegovini u studenom 1990. na kojima su pobjedu odnijele tri nacionalne stranke, a posebice nakon početka rata u Republici Hrvatskoj, intenzivirale su se obrambene pripreme u većinski hrvatskim krajevima, u organizaciji lokalnih vlasti predvođenih HDZ-om. Hrvatski su kadrovi preuzeli dio vodećih dužnosti u MUP-u na republičkoj, regionalnoj te na općinskim razinama, odakle se organizirala obrana i nabavljalo naoružanje. Povećavao se broj aktivnog i rezervnoga sastava MUP-a, koji je u početnoj fazi bio nositelj obrambenih aktivnosti. Bila je nužna i vojna obuka te su dragovoljci iz Ljubuškoga odlazili u kamp Radmanove mlinice kod Omiša, gdje su stekli dragocjena znanja i vještine. Kada je u travnju 1992. započela otvorena agresija JNA na BiH, službeno je osnovan HVO koji se isprva temeljio na sustavu operativnih grupa, odnosno zona te općinskih stožera i bojni. OS Ljubuški dao je nedvojbeno značajan obol obrani Hercegovine tijekom 1992. godine. Njegovu su okosnicu činile tri bojne, koje su bile angažirane na mostarskom, čapljinskom i stolačkom dijelu bojišta. Tijekom travnja i svibnja 1992., naglasak je bio na zaustavljanju daljnjega prodora JNA na zapadnu stranu Neretve te su ljubuške postrojbe djelovale na području Čapljine i na prostoru između Čitluka i Mostara. U navedenom razdoblju vodile su se teške borbe kod Krivodola, gdje je poginulo pet branitelja iz Ljubuškoga. Tijekom lipnja postrojbe OS Ljubuški sudjelovale su u uspješnim oslobodilačkim operacijama u kojima je srpska vojska potisnuta s dijelova mostarskog, čapljinskog i stolačkoga područja. Time je ujedno otklonjena neposredna opasnost za ljubuški kraj, koji je

¹⁶² HR-HMDCDR-187, k. 6383: R BiH, HZ HB, HVO, OS Ljubuški, Pripremna zapovijed, str. pov. br. 02/2-356/93 od 9. 1. 1993.

tijekom travnja i svibnja u nekoliko navrata bio na udaru zrakoplovstva i topništva JNA. Do kraja godine ljubuške su postrojbe sudjelovale u držanju crte obrane u dvije zone, odnosno na području Elezovine te u sklopu TG-2 na širem prostoru sela Drenovca. U tom su kontekstu pripadnici OS Ljubuški sudjelovali u odbijanju snažnog srpskog napada na Stolac sredinom kolovoza 1992. te u operaciji HVO-a "Bura" u studenome. Potkraj 1992., odnosno početkom 1993. godine od općinskih stožera Ljubuški, Čitluk i Grude uspostavljena je Četvrta brigada HVO-a "Stjepan Radić", koja je nastavila djelovati u skladu s onodobnim vojnim okolnostima.